

Miłośniczki mądrości

Kobiety z kręgu Szkoły
Lwowsko-Warszawskiej

Wydawnictwo Academicon

w wykazie wydawców MNiSW [120 pkt]!

Zapraszamy **AUTORÓW** monografii, prac doktorskich, habilitacyjnych i innych prac naukowych, popularnonaukowych i dydaktycznych do wydania książki w **nowoczesnym wydawnictwie**.

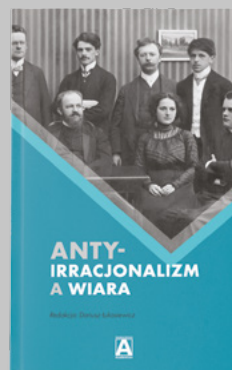
Zapraszamy także do współpracy wydawniczej **REDAKTORÓW** czasopism, serii wydawniczych i prac zbiorowych.

Publikuj
z nami
w open
access!

www: wydawnictwo.academicon.pl, omp.academicon.pl
e-mail: wydawnictwo@academicon.pl
tel.: 603 072 530

POLECANE

Red.: Dariusz Łukasiewicz
Antyirracjonalizm a wiara

Anna Brożek
Światło rozumu i odruchy serca. Szkoła Lwowsko-Warszawska wobec wojny

Anna Brożek, Jacek Jadacki
Złota epoka filozofii we Lwowie

Red.: Łukasz Kowalik
130 lat Szkoły Lwowsko-Warszawskiej

www: ksiegarnia.academicon.pl
e-mail: ksiegarnia@academicon.pl
tel.: 603 072 530

Miłośniczki mądrości

**Kobiety z kręgu Szkoły
Lwowsko-Warszawskiej**

Wydawnictwo Academicon

Anna Brożek

Miłośniczki mądrości

**Kobiety z kręgu Szkoły
Lwowsko-Warszawskiej**

Lublin 2024

Przygotowanie DTP: Studio DTP Academicon,
e-mail: dtp@academicon.pl, dtp.academicon.pl
Projekt typograficzny i łamanie: Patrycja Waleszczak

Grafika na okładce: Alicja Brożek

© Copyright by Anna Brożek & Wydawnictwo Academicon, Lublin 2024

ISBN [e-book]: 978-83-67833-49-3

DOI: 10.52097/acapress.9788367833196

Publikacja powstała dzięki wsparciu finansowemu Wydziału Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego i Polskiej Akademii Nauk.

UNIwersytet
Warszawski

Centrum Badań nad Tradycją
SLW
Szkoly Lwowsko-Warszawskiej

Wydawca: Wydawnictwo Academicon
ul. H. Modrzejewskiej 13, 20-810 Lublin
tel.: 603 072 530
e-mail: wydawnictwo@academicon.pl
www.omp.academicon.pl

Księgarnia online: ksiegarnia.academicon.pl

Wstęp

Szkoła Lwowsko-Warszawska jest pod wieloma względami fenomenem unikalnym na skalę światową.

Po pierwsze, była jednym z najważniejszych ośrodków filozofii naukowej, mimo że powstała na tzw. peryferiach Europy. Po drugie, stanowiła formację interdyscyplinarną, w której znaleźli się przedstawiciele różnych dyscyplin, którzy wnieśli istotny wkład do wielu dziedzin nauki: logiki, informatyki, psychologii, pedagogiki, a zwłaszcza wszystkich gałęzi filozofii. Po trzecie, należała do największych szkół filozoficznych – jeśli nie w ogóle, to w Europie. Wreszcie po czwarte, działała w niej stosunkowo liczna grupa kobiet, co jest rzeczą niespotykaną w innych ośrodkach filozoficznych pierwszej połowy XX wieku.

Szkoła Lwowsko-Warszawska to polska szkoła filozoficzna, której główny okres działalności przypadał na pierwsze dekady XX wieku. Została założona w 1895 roku przez Kazimierza Twardowskiego, Polaka, który po uzyskaniu habilitacji w Wiedniu objął katedrę filozofii we Lwowie: jednym z dwóch, obok Krakowa, ośrodków, gdzie mógł nauczać po polsku. Celem Twardowskiego było utworzenie

nowoczesnej szkoły filozofii naukowej i zaszczerpienie wśród Polaków ducha jego nauczyciela, Franza Brentana. Wkrótce Twardowski znalazł wielu utalentowanych uczniów, którzy pomogli mu w realizacji tego zadania. W ciągu zaledwie kilku dekad ta grupa stworzyła środowisko, w którym filozofia, logika, psychologia i pedagogika były uprawiane na najwyższym światowym poziomie.

Początkowo jedynym ośrodkiem szkoły Twardowskiego był Lwów. Po reaktywacji polskiego Uniwersytetu Warszawskiego w 1915 roku katedry filozofii objęli w nim uczniowie Twardowskiego, tworząc w Warszawie drugi ośrodek Szkoły.

Do Szkoły Lwowsko-Warszawskiej zalicza się Kazimierza Twardowskiego, jego uczniów oraz uczniów jego uczniów, a także kolejne pokolenia powiązane genetycznie z Twardowskim relacją mistrz-uczeń. Warto zauważyć, że formacja Twardowskiego była *szkołą* w ścisłym tego słowa znaczeniu. Edukacja filozoficzna, szczególnie w zakresie rygorystycznego myślenia, była tu traktowana bardzo poważnie. Uczniowie Twardowskiego, musieli przejść wszechstronny kurs obejmujący wszystkie główne dyscypliny filozoficzne (w tym logikę

i psychologię deskryptywną jako podstawowe), a następnie uczestniczyli w proseminarium, gdzie profesor uczył ich sprawnego studiowania tekstów filozoficznych. Tylko najzdolniejsi i najbardziej obowiązkowi uczestnicy proseminarium mieli możliwość uczestniczenia w seminariach Twardowskiego, gdzie byli wprowadzani w pracy naukowej: uczyli się samodzielnie formułować i rozwiązywać problemy filozoficzne. Jedynie najlepsi seminarzyści kończyli studia doktoratem, co pozwala sądzić, że każdy, kto zakończył długi proces „terminowania” u Twardowskiego, był wybitnym filozofem.

Twardowski i jego uczniowie kładli nacisk głównie na metodę uprawiania filozofii. Dlatego Szkoła Lwowsko-Warszawska znana jest nie ze wspólnych poglądów „merytorycznych”, ale raczej ze stanowiska metodologicznego, do którego od lat 30. XX wieku przyłgnęło określenie „antyirracjonalizm”. Podejście to charakteryzowało się przede wszystkim dążeniem do jasności myślenia, mówienia i pisanie oraz poprawnego uzasadniania poglądów. W Szkole Twardowskiego uprawiano filozofię w duchu naukowym, interdyscyplinarnym i analitycznym. Jej członkowie byli przekonani, że wszelkie rozważania filozoficzne należy rozpocząć od gruntownej analizy wchodzących w grę przedmiotów, pojęć i twierdzeń. Działalność Szkoły przypadła na okres, w którym z filozofii wyłaniały

się nowe dyscypliny naukowe: logika matematyczna, psychologia, socjologia i pedagogika. Dlatego odegrała ona znaczącą rolę w nauce i kulturze Europy Środkowej w pierwszej połowie XX wieku, wydając wielu wybitnych filozofów (Kazimierz Twardowski, Kazimierz Ajdukiewicz, Tadeusz Kotarbiński i inni), logików (Jan Łukasiewicz, Stanisław Leśniewski, Alfred Tarski i inni), psychologów (Władysław Witwicki, Stefan Baley, Mieczysław Kreutz i inni), teoretyków pedagogiki (np. Kazimierz Sośnicki, Bogdan Nawroczyński) oraz socjologów (np. Stanisław Ossowski). Najbardziej rozpoznawalne na arenie międzynarodowej osiągnięcia pochodziły z dziedziny logiki i jej zastosowań w filozofii.

Początek XX wieku to również okres znaczących zmian politycznych i społecznych dotyczących praw kobiet oraz ich statusu w społeczeństwie. W tych latach kobiety w coraz większej liczbie krajów europejskich zdobywały prawo wyborcze oraz możliwość studiowania i prowadzenia badań naukowych. Kobiety mogły studiować na Uniwersytecie Lwowskim od 1897 roku, a na Uniwersytecie Warszawskim od jego ponownego otwarcia w 1915 roku. To umożliwiło kobietom stanie się istotną częścią społeczności Szkoły Lwowsko-Warszawskiej.

Rzeczywiście, pierwsze kobiety pojawiły się na wykładach Twardowskiego, a wkrótce także na jego seminariach, krótko po tym, jak objął katedrę we

Lwowie. Nie było to normą w tamtym czasie. Na uczelniach, gdzie kadra była wyłącznie męska, byli profesorowie, którzy, choć nie odmawiali kobietom prawa do studiowania, niechętnie włączali je do grona swoich najbliższych uczniów. Twardowski jednak cenił wykształcone kobiety i rozumiał, że dojrzałe społeczeństwo obywatelskie ich po prostu potrzebuje. To między innymi dlatego był jednym z założycieli pierwszego gimnazjum żeńskiego we Lwowie, w którym edukacja kończyła się egzaminem maturalnym, dającym dostęp do studiów uniwersyteckich. Wszystkie trzy córki Twardowskiego ukończyły to gimnazjum.

Wobec kobiet, które uczęszczały na jego wykłady i seminaria, Twardowski stosował zasadę bezwzględnej sprawiedliwości: nie dyskryminował ich ani nie faworyzował. Wymagał od nich dokładnie tyle samo, co od mężczyzn, a przypomnijmy, były to wymagania niemałe. Szybko okazało się, że są kobiety, które potrafią ich sprostać. Już w 1905 roku z seminarium Twardowskiego wyszła pierwsza kobieta, która uzyskała doktorat z filozofii na polskiej uczelni – była to Irena Pannenkowa. W trakcie swojej trzydziestoletniej kariery akademickiej promował 14 doktoratów napisanych przez kobiety, co stanowi jedną trzecią wszystkich przyznanych przez niego doktoratów. Takie podejście do edukacji kobiet zostało później przejęte przez wielu jego uczniów

i innych wybitnych przedstawicieli SLW. Wśród uczniów Witwickiego, Kotarbińskiego, Tatarkiewicza, Kreutza, Baleya i innych była także liczna grupa uczonych kobiet, aktywnych we Lwowie i Warszawie, a później także w innych ośrodkach, do których SLW się rozprzestrzeniła: Krakowie, Poznaniu, Wrocławiu (po II Wojnie Światowej) oraz za granicą.

Wybitny brytyjski filozof Peter Simons uznał w 2014 równouprawnienie płci (*gender equality*) jednym z trzech elementów „Oświecenia Lwowsko-Warszawskiego”, obok metodologicznego imperatywu anty-irracjonalizmu i zasady aplikowania narzędzi logicznych. Pisał:

To, co dziś nazywamy równością płci – równość ocen, [...] równe prawa i równe traktowanie kobiet i mężczyzn – nie było wprawdzie newralgiczną czy integralną częścią doktryny Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, ale w praktyce idee te były wdrażane w Szkole w dużo większym stopniu niż gdziekolwiek indziej. W seminarium Twardowskiego kobiety uczestniczyły już przed I Wojną Światową, podczas gdy w wielu innych miejscach było to nie do pomyślenia. [...]. Nie wiem, czy Polska była absolutną awangardą w roku 1914. Uderza jednak ogromna liczba znakomitych pań wśród filozofów i logików należących do Szkoły.

Simons koncentruje się jednak tylko na najwybitniejszych i lepiej znanych przedstawicielkach tej grupy, których wyniki są najbardziej rozpoznawalne. Cała grupa kobiet w SLW była znacznie liczniejsza. Nawet jeśli zawężymy ją do pierwszych dwóch pokoleń i zamkniemy na wybuchu II Wojny Światowej, musimy uwzględnić 37 kobiet w SLW. Jeśli rozszerzymy to do okresu powojennego, liczba ta wzrośnie do 66. To bez wątpienia wyjątkowe zjawisko. Co więcej, około 30 kobiet z SLW kontynuowało kariery akademickie w dziedzinach takich jak filozofia, logika, psychologia, teoria pedagogiki, socjologia i inne dyscypliny. Inne były pionierkami w różnych obszarach życia: dziennikarstwie, pracy społecznej, edukacji itd. Wiele z nich uzyskało habilitacje, a następnie katedry uniwersyteckie, stając się jednymi z pierwszych kobiet na takich stanowiskach na polskich uczelniach.

Kluczową rolę w ukształtowaniu fenomenu kobiet w SLW odegrał rzecz jasna Twardowski, jednak postawa twórcy Szkoły nie pozostała bez wpływu na jego uczniów. Oni również sprzyjali tworzeniu odpowiednich warunków dla udziału kobiet w swoich środowiskach naukowych.

Kobiety SLW, poza akceptacją w pracy naukowej właściwych Szkole reguł metodologicznych, łączyła wspólna postawa życiowa: niezłomność w pokonywaniu licznych nieraz przeszkód w studiowaniu,

a potem uprawianiu nauki. Ta niezłomność przejawiała się szczególnie w sytuacjach, określanych jako „graniczne”: w obliczu wojny i związanych z nią okropności, oraz w obliczu presji ideologicznej. Niektóre z przedstawicielek SLW zginęły podczas II Wojny Światowej, inne przeszły koszmar obozów koncentracyjnych, inne angażowały się, ryzykując życiem, w działalność konspiracyjną, jeszcze inne przeżyły niejedno upokorzenie ze strony aparatu totalitarnej władzy. Nie są jednak znane wypadki, aby którakolwiek kobieta z SLW zrezygnowała w obliczu tych wydarzeń ze swoich ideałów moralnych.

W mieszkaniu Marii Ossowskiej w czasie wojny nie tylko odbywały się tajne wykłady, lecz także ukrywały się osoby uznane przez okupantów za Żydów. Za to pierwsze groziło w okupowanej Polsce co najmniej więzienie, za to drugie – bez wyjątku śmierć. Józefina Mehlberg, działająca w Armii Krajowej na fałszywych papierach hrabiny Janiny Suchodolskiej, uratowała niejednego więźnia obozu w Majdanku, dostarczając tam żywność i leki. Po wojnie Izydora Dąmbska otwarcie sprzeciwiała się partyjnemu łamaniu autonomii akademickiej, za co zapłaciła usunięciem z Uniwersytetu Jagiellońskiego. To tylko kilka przejawów właściwej przedstawicielkom SLW postawy niezłomności.

Postawa ta nie była u nich przypadkowa. W SLW edukacja intelektualna łączyła się z kształtowaniem

charakteru, wierzone bowiem, że społeczeństwo potrzebuje ludzi zarówno mądrych, jak i odważnych i dobrych. Wierzone również, że porządek w myśleniu, osiągnięty dzięki studiom filozoficznym w duchu antyirracjonalizmu, sprzyja efektywnemu działaniu w każdej sferze życia.

Niniejsza publikacja przedstawia sylwetki szesnastu kobiet związanych ze Szkołą i należy ją traktować jako pierwszą część dłuższej opowieści, którą z pewnością będziemy kontynuować. Opowieść zaczynamy nakreśleniem sylwetki Józefy Kodisowej, która co prawda nie była przedstawicielką SLW, ale w pewnym sensie przetarła szlaki uczennicom Twardowskiego. Porządek prezentacji wybranych „miłośniczek mądrości” jest chronologiczny: według daty urodzenia.

* * *

Niniejszy album powstał z okazji festiwalu Dni Szkoły Lwowsko-Warszawskiej (2024), zorganizowanego przez Komitet Nauk Filozoficznych PAN wraz z Centrum Badań nad Tradycją Szkoły Lwowsko-Warszawskiej UW oraz Wydziałem Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Treść książki została opracowana w związku z serią filmów dokumentalnych *Miłośniczki mądrości* oraz wystawami „Szkoła Lwowsko-Warszawska

w kolorze” oraz „Kobiety z kręgu Szkoły Lwowsko-Warszawskiej”.

Materiały archiwalne wykorzystane w książce pochodzą z Archiwum Centrum Badań Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, Filozoficznego Archiwum Lwowskiego oraz Archiwum Kazimierza Twardowskiego.

Dane biograficzne zawarte w albumie zostały zebrane w ramach projektu *Encyklopedia Szkoły Lwowsko-Warszawskiej* (NPRH).

Pragnę podziękować wszystkim, którzy przyczynili się do zachowania pamięci o kobietach z kręgu Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, a w szczególności:

Profesor Elżbiecie Pakszys (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) – pierwszej badaczce osiągnięć kobiet ze Szkoły Lwowsko-Warszawskiej;

Profesorom Dariuszowi Łukasiewiczowi i Ryszardowi Mordarskiemu (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) – redaktorom pierwszej monografii o kobietach ze Szkoły Lwowsko-Warszawskiej;

Profesorowi Jackowi Jadackiemu (Uniwersytet Warszawski) – za wieloletnie cierpliwe zbieranie ikonografii i innych materiałów archiwalnych związanych ze Szkołą Lwowsko-Warszawską;

Profesorowi Pawłowi Łukowowi, Profesor Justynie Grudzińskiej i Profesorowi Bogdanowi Dziobkowskiemu – dziekanowi i prodziekanom Wydziału Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego

za stałe życzliwe i skuteczne wsparcie inicjatyw Centrum Badań Szkoły Lwowsko-Warszawskiej;

Licznym współpracownikom (poza wymienionymi wyżej), m.in. Alicji Brożek, Alicji Chybińskiej, Adrianowi Haburze, Zofii Hałęzie, Aleksandrze

Gomułczak, Magdalenie Matusiak-Rojek, Bartłomiejowi Uzarowi, Zuzanie Rybařikovej, Annie Smywińskiej-Pohl, Marcie Sznajder i Marcinowi Trepczyńskiemu – za owocną współpracę w wielu wymiarach.

Anna Brożek

Józefa Krzyżanowska- -Kodisowa (1865-1940). Filozofia i sprawiedliwość społeczna

Gdy wyjechała do Stanów Zjednoczonych w 1893 roku, krótko po uzyskaniu doktoratu w Zurychu, i ubiegała się o stanowisko w jednym z miejscowych uniwersytetów, wspierali ją w tych staraniach wybitni amerykańscy uczeni, w tym William James i John Dewey. Ten ostatni w swojej opinii podkreślał „wszechstronne wykształcenie” Kodisowej, jej „wysoko rozwiniętą inteligencję”, „solidnie wyćwiczony umysł i szeroką wiedzę”, a także „ujmujący sposób bycia” i „znakomitą znajomość języka angielskiego”. Niestety rektor uniwersytetu, do której aspirowała Kodisowa, spojrzawszy na nią – a była wtedy młodą, piękną kobietą i świeżo upieczoną matką – stwierdził, że lepiej byłoby, gdyby zajęła się obowiązkami domowymi. Kodisowa jednak nie poddała się i kontynuowała aktywność naukową, stając się pierwszą Polką uprawiającą zawodowo filozofię.

Była kobietą niepospolitą, o silnej osobowości. Uzyskała doktorat, urodziła dwoje dzieci, stała się wybitną uczoną i wziętą nauczycielką, aktywnie uczestniczyła w życiu społecznym kraju. Wszystko to osiągnęła mimo licznych przeciwności. Żyła w cieniu śmierci ukochanych osób: w młodym wieku odumarta ją matka, a potem – troskliwa macocha; straciła siostrę i pierwotnego syna; wcześniej została wdową.

Józefa Krzyżanowska-Kodisowa urodziła się 18 kwietnia 1865 roku w majątku Załucze k. Nowogródka w rodzinie ziemiańskiej.

Początkowo uczyła się w tajnych szkołach dla dziewcząt (nauczanie po polsku w zaborze rosyjskim było w owych czasach zabronione), a następnie pracowała jako nauczycielka prywatna. Ambicje naukowe skłoniły ją do podjęcia studiów; jako kobieta zrealizować tych ambicji na ziemiach polskich żadnego z trzech zaborów nie mogła, wyjechała więc do Genewy, a następnie do Zurychu, gdzie

jej profesorem filozofii został Richard Avenarius. Pod jego właśnie kierunkiem napisała pracę doktorską *Przyczynek do analizy apercpcji*, obronioną w 1892 roku.

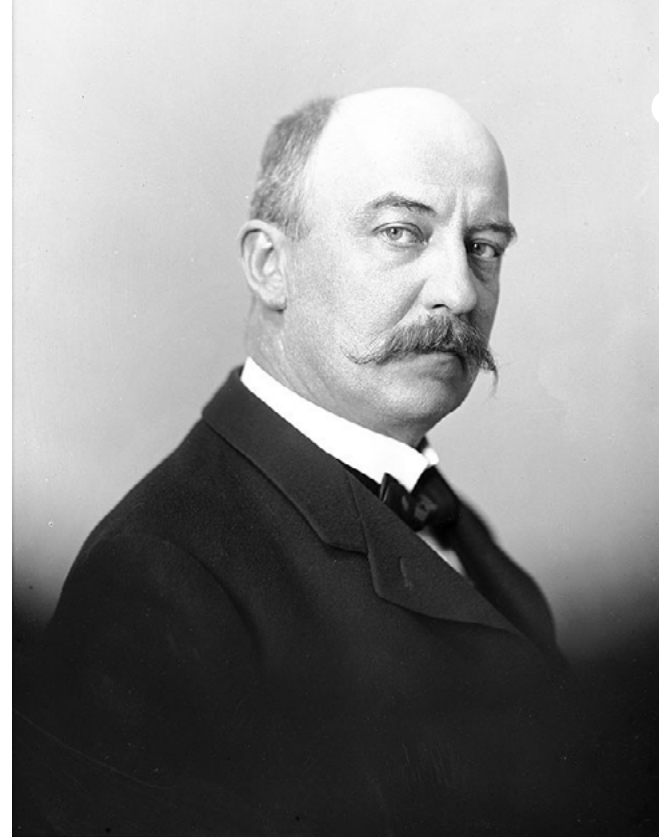
W Zurychu utrzymywała bliskie kontakty z Polonią oraz wybitnymi miejscowymi intelektualistami. Tutaj poznała przyszłego męża, dra Teodora Kodisa, który mocno wspierał karierę naukową swojej żony. Ich córka, Zofia Kodis-Feyer, została malarką, a wnuczka, Jadwiga Lipińska – profesorem archeologii.

Józefa i Teodor Kodisowie

W 1893 roku Kodisowie przeprowadzili się do USA, gdzie Teodor początkowo pracował jako lekarz-praktyk, a później jako badacz. Józefa natomiast nie uzyskała posady uniwersyteckiej. Poświęciła się więc działalności społecznej w środowiskach polonijnych, organizując m.in. uniwersytet ludowy dla imigrantów.

W 1901 roku, rozczarowana pobytem w USA, wróciła z córeczką do Europy i osiedliła się w Miń-

Gabriel Narutowicz

Jeszcze w czasie wspólnych studiów w Zurychu zakochał się w niej Gabriel Narutowicz – wybitny uczonek, inżynier, późniejszy pierwszy prezydent Polski. Kiedy oboje spotkali się po latach w Warszawie, Narutowicz podobno oświadczył się Kodisowej. Chociaż propozycja małżeństwa nie została przyjęta, Narutowicz i Kodisowa pozostali bliskimi przyjaciółmi aż do jego tragicznej śmierci. Narutowicz został zastrzelony zaledwie kilka dni po objęciu urzędu.

Zamach na Narutowicza

Kodisowa (u dołu po prawej) wśród działaczek społecznych.

W 1925 roku Kodisowa napisała:

Życie moje [...] wypadło w bardzo ciekawej epoce. Przeżyłam triumf trzech wielkich idei: równouprawnienia kobiet, zmartwychwstania Polski, upadku caratu.

Warto podkreślić, że sama wniosła istotny wkład w realizację tych idei – działając na rzecz emancypacji kobiet, uczestnicząc w konspiracji niepodległościowej i wspierając – w dramatycznych okolicznościach – próby demokratyzacji Rosji.

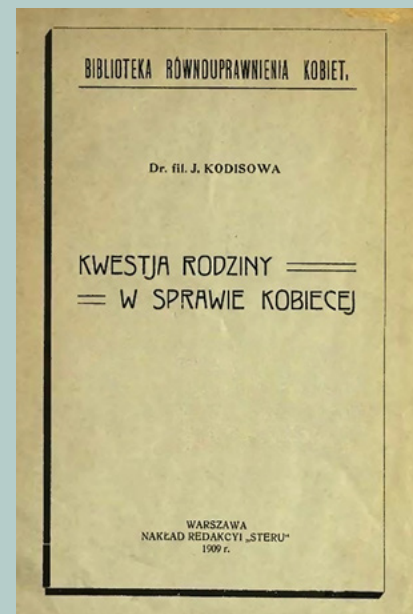
Kodisowa uważana jest za jedną z przedstawicielek polskiego pozytywizmu filozoficznego. Nie należała do Szkoły Lwowsko-Warszawskiej (była o rok starsza od Twardowskiego i studiowała w Szwajcarii, a nie – jak on – w Wiedniu), jednak jej życie i twórczość stanowiły inspirację kobiet z kręgu Szkoły. Twardowski wcześniej uświadomił sobie podobieństwo między naukową postawą Kodisowej a swoim własnym programem. Już w 1898 roku pisał:

Kodisowa [...] ceni ścisłość w wyrażaniu się, która da się osiągnąć jedynie przy pomocy ścisłych określeń dotyczących pojęć.

sku Litewskim (obecnie – stolica Białorusi). Wkrótce potem dołączył do niej mąż; jego przyjazd na ziemie zaboru rosyjskiego był skądinąd bardzo ryzykowny, gdyż wcześniej uciekł z rosyjskiego więzienia

W Mińsku Kodisowa pojęła pracę nauczycielki i kontynuowała działalność naukową; została członkiem Polskiego Towarzystwa Psychologicznego

W 1903 roku, w serii wydawnictw *Przeglądu Filozoficznego* opublikowano zbiór szkiców autorstwa Kodisowej. Jest to prawdopodobnie jedna z pierwszych na świecie książek z zakresu filozofii nauki napisanych przez kobietę.

(przez pewien czas nawet mu przewodniczyła) oraz warszawskiego Instytutu Filozoficznego. Mąż zajął się ponownie praktyką lekarską. Oboje zaangażowali się w działalność konspiracyjną, a Józefa brała ponadto udział w pracach Polskiego Związku Równouprawnienia Kobiet.

Podczas I Wojny Światowej oboje nieśli pomoc jej ofiarom: ona pielęgniarską, on – medyczną. W 1917 roku zmarł Teodor – wyczerpany obowiązkami lekarza wojennego. W tym samym roku rozpoczęła się rewolucja bolszewicka, która sprawiła, że losy Kodisowej zmieniały niejednokrotnie w sposób dramatyczny, gdyż miasto przechodziło z rąk do rąk. Odegrała pewną rolę w czasach Rządu Tymczasowego Aleksandra Kiereńskiego, pełniąc funkcję wiceprzewodniczącej Rady Miejskiej; po zajęciu miasta przez wojska niemieckie została wiceministrem.

Kiedy po kilku miesiącach władzę przejęli bolszewicy, Kodisowa musiała uciekać pod groźbą kary śmierci za współpracę z „burżuazyjnym” rządem Kiereńskiego i niemieckimi okupantami. Ciężko chora na szalejącą wtedy gripę-hispankę, ewakuowała się wraz z córką wojskowym pociągiem niemieckim do Warszawy.

W odrodzonej Polsce Kodisowa pracowała początkowo w Centralnym Biurze Statystycznym, a następnie jako bibliotekarka, jednocześnie udzielając się na rzecz kobiet i mniejszości narodowych oraz w ruchu pacyfistycznym. Publikowała również swoje prace filozoficzne m.in. w polskich czasopismach *Przegląd Filozoficzny* i *Ruch filozoficzny*.

W 1934 roku doznała udaru, po którym nigdy nie odzyskała w pełni zdrowia.

Zmarła 31 grudnia 1940 roku w okupowanej Warszawie.

Irena Pannenkowa (1879-1969). „Pierwsza doktorka”

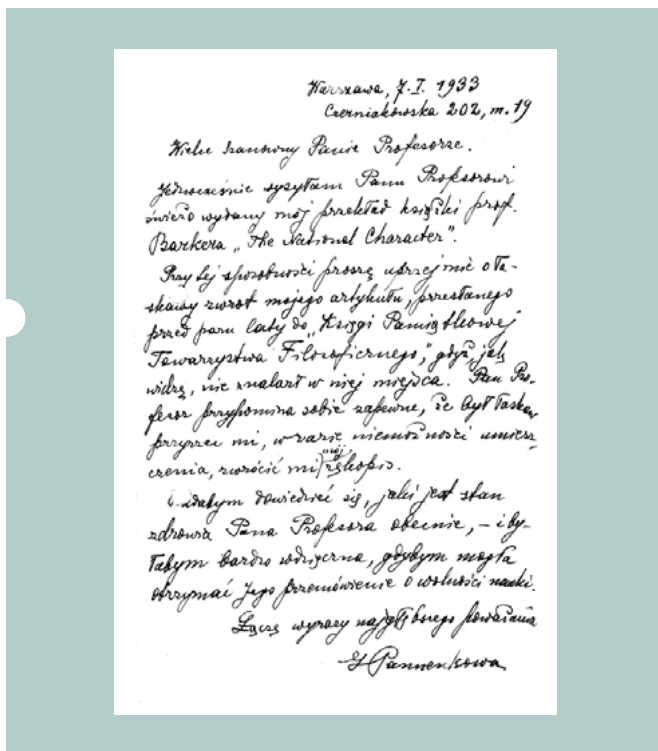
Połączyła w sobie wybitny umysł i nieustępliwy charakter; była przykładem intelektualistki zaangażowanej społecznie, pełnej wiary w wyznawane ideały. Choć nie poświęciła się pracy naukowej *sensu stricto*, realizowała w swojej bogatej publicystyce postulaty Szkoły Lwowsko-Warszawskiej: jasności pojęciowej i porządnego uzasadniania głoszonych poglądów.

„Byłam pierwszą kobietą – pisała – która uzyskała doktorat z filozofii we Lwowie i, jak się zdaje na uniwersytecie polskim, w szczególności zaś u Twardowskiego. Zawsze gdy się później spotykaliśmy wspominał to i z dumą ogłaszał: „To jest moja pierwsza doktorka!”.”

Pannenkowa (stoi za Twardowskim) wśród członków Seminarium Filozoficznego w Lwowie (Lwów ok. 1910).

Zachowany list Pannenkowej do Twardowskiego.

Irena Jawicówna-Pannenkowa urodziła się 4 listopada 1879 roku w Warszawie w rodzinie lekarza pochodzenia żydowskiego.

W 1899 roku rozpoczęła studia filozoficzne na Uniwersytecie Lwowskim, które ukończyła w 1904 roku. Rok później uzyskała doktorat na podstawie rozprawy *Sądy przeczące i twierdzące*, napisanej pod kierunkiem Twardowskiego i opublikowanej w czasopiśmie *Przegląd Filozoficzny*.

Tadeusz Pannenko i Irena Jawicówna-Pannenkowa (2 i 3 z prawej w II rzędzie od góry) wśród członków grupy „Odrodzenie” (Lwów 1907)

Jako filozof – starała się łączyć „filozoficzną” mitość do mądrości z wiernością wobec wyznawanych ideałów, bez względu na okoliczności zewnętrzne. Podczas dwuletniego pobytu w KL Ravensbrück prowadziła dla współwięźniarek wykłady z historii filozofii. Podobno największe wrażenie wywołał na nich jej wykład o Sokratesie.

Po studiach poświęciła się przede wszystkim publicystyce politycznej, pracy literackiej i piśmarstwu historycznemu; czynna była także jako nauczycielka. Od 1904 roku była członkinią paramilitarnej grupy „Odrodzenie”, które postawiła sobie za cel odzyskanie niepodległości przez Polskę poprzez „walkę edukacyjną” i walkę zbroijną. Jednym

Sądy przeczące i twierdzące.⁷⁾

Podział sądów na twierdzące i przeczące wprowadzony został przez Arystotelesa.⁸⁾ Określony przez Apulejusza,⁹⁾ jako podział jakościowy, przetrwał do naszych czasów.

Już sam Arystoteles jednak przyznawał pewną wyższość sądom twierdzącym nad przeczącymi: *ή δὲ καταφατικὴ τῆς ἀποφατικῆς προτέρα καὶ τρυφερότερη*. Błędnie czy *καταφατικὴ* jest *κατὰ φύσιν* czy *κατὰ λόγον* nie jest istotne, *κατὰ φύσιν* jest *κατὰ φύσιν* i *κατὰ λόγον* jest *κατὰ λόγον*.

Tę wątpliwość co do równoważności sądów przeczących w stosunku do twierdzących, którą Arystoteles zaznaczył tylko ogólnikowo, podnoszono także później, — a w naszych czasach stała się ona podstawą nowej teorii logicznej o przeczeniach, postawionej przez Sigwarta.

Mianowicie Sigwart twierdzi, że podział sądów na twierdzące i przeczące, jako na dwie *równorzędne* kategorie, nie jest uzasadniony; bo podczas gdy twierdzenie jest zjawiskiem pierwotnym i niezależnym, przeczenie nie ma samodzielnego znaczenia i w ogóle nie ma sensu tylko w odniesieniu do jakiegoś twierdzenia.

Te poglądy Sigwarta wywołały wśród logików współczesnych polemikę, — i ta właśnie kwestia, kwestia znaczenia sądów przeczą-

⁷⁾ Z seminaryjum filozoficznego prof. dr. K. Twardowskiego w uniwersytecie lwowskim.

⁸⁾ De interpretatione, c. 5—6.

⁹⁾ Zoh. Praest. i. Legit. in Abendlande, I. 581.

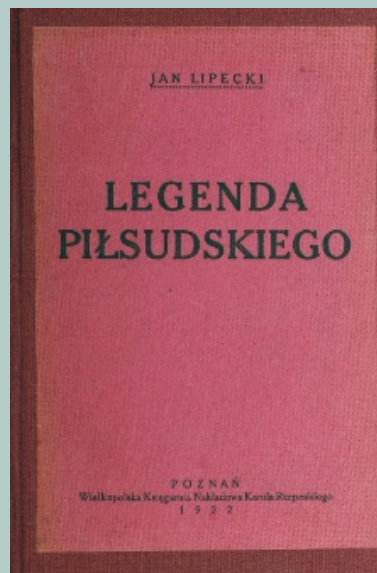
¹⁰⁾ Anal. post. I. 25.

W swoim eseju wspomnieniowym, napisanym w 1938 roku po śmierci Twardowskiego, napisała o nim m.in.:

W stosunku do kobiet-słuchaczek, w szczególności i do mnie, był zrazu raczej niedowierzający i niechętny. Z czasem jednak zmienił się; traktował mnie potem już bardzo życzliwie; — nawiązywał nawet, żebym poszła drogą naukową. Szereg okoliczności sprawił, że, niestety, nie uczyniłam tego

Pierwsza strona rozprawy Pannekowej w *Prze-głądzie Filozoficz-nym*.

Oktadki książek Pannenkowej o Kościuszcze i o Piłsudskim: wydanie pierwsze po pseudonimem (1923) i najnowsze wydanie pod prawdziwym nazwiskiem (2022).

z założycieli grupy był Tadeusz Pannenko, legionista, którego Irena poślubiła. Mieli jedną córkę.

Pod odzyskaniem przez Polskę niepodległości działała na rzecz utrzymania polskości Galicji Wschodniej i upamiętnienia ofiar walk polsko-ukraińskich o Lwów. Zajmowała się też kwestiami agrarnymi.

W 1923 roku, pod męskim pseudonimem „Jan Lipecki”, opublikowała swoją najsłynniejszą książkę *Legenda Piłsudskiego*, wysoce krytyczną wobec Marszałka. O dużym zainteresowaniu „ciemną stroną” biografii Piłsudskiego, a także o talencie literackim Pannenkowej świadczy to, że pierwsze wydanie książki zostało wyprzedane w ciągu kilku dni.

W okresie międzywojennym Pannenkowa była czynna jako powieścio- i dramatopisarka, wzmogła

się też jej działalność społeczna. Związana była ze Stronnictwem Narodowym, a później z Chrześcijańską Demokracją i Stronnictwem Pracy. Jako dziennikarka komentowała na bieżąco sytuację polityczną niepodległej Polski. Wypowiadała się też na temat żywo wtedy dyskutowanej reformy szkolnictwa. Jeszcze przed I Wojną Światową zainicjowała założenie szkoły z internatem w Starej Wsi k. Mińska Mazowieckiego, zorganizowanej według wzorów amerykańskich, tj. łączącej w jedno wysiłki edukacyjne szkoły, rodziny, społeczeństwa i państwa.

Podczas II Wojny Światowej została aresztowana przez Niemców. Początkowo więziona na Pawiaku, została następnie osadzona kolejno w obozach

Tabelau wręczone Twardowskiemu przez członków Polskiego Towarzystwa Filozoficznego z okazji setnego posiedzenia (1910). Ze zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie

w Ravensbrück, na Majdanku i w Auschwitz, gdzie przetrwała do wyzwolenia 28 stycznia 1945 roku.

Po wojnie pracowała głównie jako dziennikarka, wycofała się jednak z życia publicznego, gdy władze komunistyczne rozwiązały Stronnictwo Pracy. Jedną z jej powojennych publikacji jest

współredagowany przez nią tom poezji więźniarek obozu w Ravensbrück.

Zmarła 10 października 1969 roku w prowadzonym przez zakonnicę domu opieki w Górze Kalwarii i została pochowana na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

**Zofia Pastawska-
-Drexlerowa
(1887-1979).
Filozofia i muzyka**

Sto lat temu niewiele kobiet decydowało się łączyć pracę zawodową z obowiązkami macierzyńskimi. Zofia Drexlerowa była pod tym względem rzadkością: realizowała się zawodowo na dwóch polach – nauki i sztuki – jednocześnie samotnie wychowując córkę po tragicznej śmierci męża. Jako naukowiec – była uczennicą Twardowskiego i autorką oryginalnych prac filozoficznych i przekładów. Jako artystka była przede wszystkim ceniona jako znakomita śpiewaczka operowa (sopranistka) oraz profesor śpiewu.

Zofia Paławska-Drexlerowa urodziła się 1 lutego 1887 roku w Warszawie w rodzinie artystów operowych.

Ukończyła szkołę średnią we Lwowie, gdzie też studiowała filozofię w miejscowym uniwersytecie, poddając się rygorom szkoły Twardowskiego; pod jego kierownictwem napisała pracę doktorską *O stosunku sądów hipotetycznych do kategoriycznych*, którą obroniła w 1912 roku. Przełożyła też z niemieckiego książkę Gustava Fechnera *O zagadnieniu*

duży (która ze wstępem Twardowskiego została opublikowana w 1921 roku).

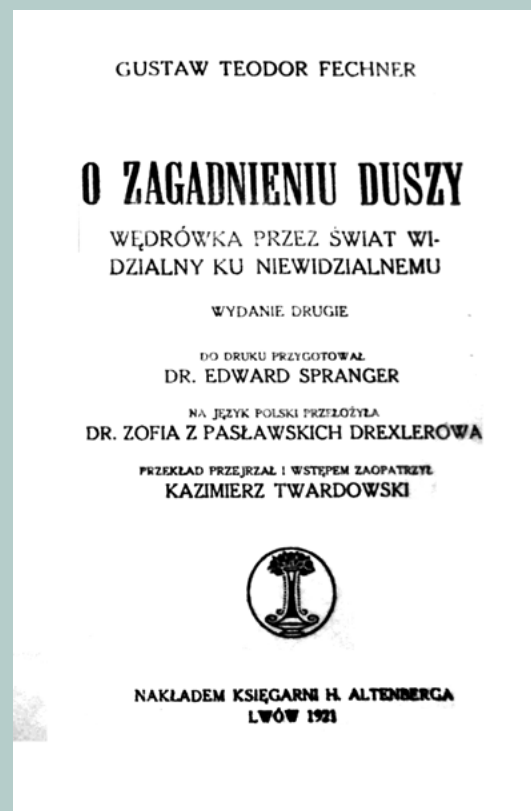
Była prawdziwą poliglotką: poza językiem ojczystym znała angielski, francuski, niemiecki, rosyjski i włoski. Przygotowywała streszczenia niemieckich czasopism (m.in. *Zetischrift für Philosophie und philosophische Kritik*) dla *Ruchu Filozoficznego*, a także pisywała recenzje dla *Przeglądu Filozoficznego*.

Miała również powołanie artystyczne. W latach 1915-1922 kształciła się we lwowskiej Szkole

Śpiewu Solowego, a w 1924 roku ukończyła studia wokalne w Konserwatorium Polskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie. Karierę śpiewaczki rozpoczęła otrzymawszy w 1921 roku honorowy dyplom za znakomite wykonanie 15 polskich pieśni. Koncertowała we Lwowie, Katowicach, Poznaniu, Toruniu, Warszawie, a także w Paryżu. Występowała z takimi znanymi wirtuozami, jak skrzypaczka Irena Dubiska i pianista Zbigniew Drzewiecki. Uczestniczyła też w koncertach radiowych.

Brała żywy udział w muzykowaniu domowym. Lwów przed II Wojną Światową był bardzo muzycznym miastem: muzyka brzmiała np. często podczas towarzyskich spotkań otoczenia Twardowskiego. On sam w młodości był niezłym pianistą i obiecującym kompozytorem. Drexlerowa często śpiewała w domu pp. Twardowskich, a pan domu czasami występował w roli akompaniatora.

Równolegle Paśławska-Drexlerowa zajmowała się krytyką i pedagogiką muzyczną. W latach 1926-1930 pisywała recenzje dla *Lwowskich Wiadomości Muzycznych i Literackich*. W latach 1921-1931 uczyła śpiewu w Szkole Muzycznej Sabiny Kasperek we Lwowie, a w latach 1932-1939 wykładała w Konserwatorium Pomorskiego Towarzystwa Muzycznego w Toruniu. Prywatna dydaktyka muzyczna stanowiła jej źródło utrzymania podczas II Wojny Światowej, którą spędziła w Warszawie. Po wojnie

Doceniane były zarówno jej uzdolnienia naukowe, jak i talenty muzyczne. Twardowski pisał w 1912 roku o Drexlerowej w związku z doktoratem:

Zdaje sobie w zupełności sprawę z wymogów metodycznych, które stawiać należy [...] badaniom naukowym i [...] wymogom tym czyni w przeprowadzeniu swej pracy zadość.

Orleńskie Lwowskie.
Obraz Wojciecha
Kossaka (1925)

Była czułą i troskliwą matką. Pozostawiła po sobie wzruszający dziennik z roku 1918, dramatycznego okresu walk polsko-ukraińskich o Lwów, napisany w formie listów do swojej córeczki – późniejszej sławnej narciarki i działaczki sportowej. Pierwszy list zaczyna się słowami:

Dziś mija czternaście dni, jak żyjemy na linii bojowej. Przez Lwów przechodzi front polsko-ukraiński. Mieszkamy córchcno moja po ukraińskiej stronie i nasłuchujemy wieści z tamtej strony frontu. Położenie nasze wyjątkowo smutne, bo nie ma naszego Tatusia, który w środę, 29-go października, pojechał na dwa odczyty do Zamościa i miał wrócić 3-go, w niedzielę. Tak sobie nie życzyłam tego wyjazdu – choć nikt przecie nie przeczuwał tego, co się stanie.

była nauczycielką w Państwowej Szkole Muzycznej, a następnie uczyła metodyki śpiewu solowego i literatury wokalne w Państwowej Wyższej Szkole muzycznej (obecnie – Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina).

Jej pełne sukcesów zawodowych życie miało jednak także smutne strony. Doświadczyła dwóch tragedii rodzinnych: jej syn zmarł w niemowlęctwie, a mąż popełnił w samobójstwo z nieznanymi powodów. Kilka miesięcy po tym zdarzeniu

Drexlerowa (siedzi 2 od prawej) wśród uczniów Twardowskiego (Lwów ok. 1910)

Sopran dźwięczny i jędrny, ujęty w karby dobrej techniki śpiewackiej, stanowi nader wdzięczny instrument dla śpiewu estradowego. Przy tym artystka interpretuje z subtelnym wyczuciem muzycznej treści utworu; interesuje ujęciem muzycznym.

Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Katowicach

Sala Koncertowa Państw. Konserwatorium Muzycznego
ul. Wojewódzka 45, II p.

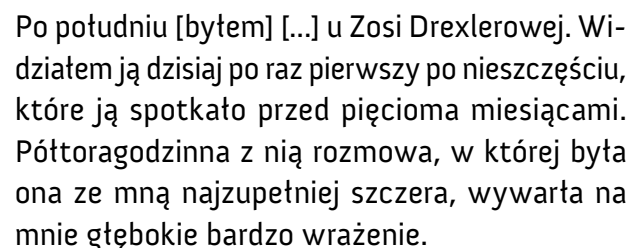
Dnia 10-go grudnia 1930 r. o godzinie 7,30 wieczorem

Dr. ZOFJA
DREXLER-PASŁAWSKA
Wieczór pieśni

1. a) D. SARRI: Sen corre l'agnelletta
- b) P. PARADIES: M'ha preso alla sua ragna
- c) H. PURCELL: I attempt from Love's sickness
- d) W. A. MOZART: Arja z op. Bastien et Bastienne
2. J. S. BACH: Arja Momusa z „Phoebus i Pan”
3. a) O. RESPIGHI: Nebbie
- b) O. RESPIGHI: Scherzo
- c) R. ZANLONI: La serenata
4. a) R. HAGEMAN: (New York) Do not go my love
- b) C. DEBUSSY: Green
- c) C. DEBUSSY: Chevaux de bois
- d) R. STRAUSS: Serenada
5. a) A. SOLTYS: Przedwiośnie
- b) K. SZYMANOWSKI: Pieśń szalonego Muezyna
6. a) W. FREIMANN: Pieśń złotej rybki
- b) W. FREIMANN: Ozy
- c) W. FREIMANN: W pożarze słońca

PRZY FORTEPIANIE : PROF. W. MARKIEWICZÓWNA

WYDZIAŁ MIEJSKI KULTURY, SZAŁA, KATOWICE 19

[illegible]

Zmarła 23 października 1979 roku w Warszawie.
Pamiętki – precjoza i dokumenty – przekazane
w latach dziewięćdziesiątych przez krewnych jej
męża, stanowią ozdobę warszawskiego Muzeum
Niepodległości.

**Daniela Tennerówna-
-Gromska
(1889-1973).
Genius loci Szkoły
Lwowsko-Warszawskiej**

Łączyła kompetencje filozofa i filologa klasycznego. Podejmowała nie tylko pracę naukową, lecz także liczne zadania organizacyjne i redakcyjne, które w epoce przed-internetowej wymagały „mrówczej” skrupulatności – a także rozległych umiejętności fachowych. Wykazywała się nieprzeciętnym oddaniem w pracy na rzecz społeczności filozoficznej, stając się prawdziwym *genius loci* Szkoły Lwowsko-Warszawskiej. Również po II Wojnie Światowej, w wyjątkowo niesprzyjających okolicznościach politycznych, dbała jak nikt inny o pamięć i zachowanie tradycji Szkoły.

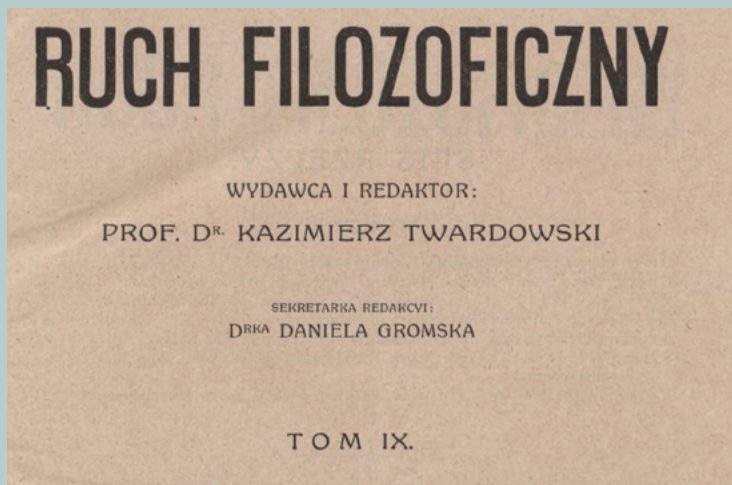
Daniela Tennerówna-Gromska urodziła się 17 maja 1889 roku we Lwowie w rodzinie naukowca-literata pochodzenia żydowskiego.

W 1907 roku rozpoczęła studia na Uniwersytecie Lwowskim, gdzie studiowała filologię klasyczną pod kierunkiem Stanisława Witkowskiego i Tadeusza Sinki. Jednym z rezultatów tych studiów była jej wysoko oceniona rozprawa *De sermone Hyperidis* (opublikowana w 1927 roku). Studiowała również filozofię i stała się jedną z pierwszych uczennic

Twardowskiego. W gronie jej wykładowców znaleźli się także Mścisław Wartenberg oraz dwaj znakomici uczniowie Twardowskiego: Jan Łukasiewicz i Władysław Witwicki, którzy w tym czasie wykładali już w Uniwersytecie Lwowskim jako docenci.

W 1916 obroniła pracę doktorską *Współczesne teorie sądu – zwłaszcza u logików polskich*, napisaną pod kierunkiem Twardowskiego. Początek I Wojny Światowej spędziła w Wiedniu, gdzie poszerzała swoją wiedzę filozoficzno-filologiczną, pracując

Brożek, A. (2024). *Miłośniczki mądrości. Kobiety z kręgu Szkoły Lwowsko-Warszawskiej*. Wydawnictwo Academicon. <https://doi.org/10.52097/acapress.9788367833196>

Należała do – w jej czasach nielicznych – zwolenniczek konsekwentnego stosowania feminatywów (choćby sztucznie urobionych) w nazewnictwie zawodowym. W swoich wspomnieniach z okresu studiów znany polski reżyser Krzysztof Zanussi odnotował, że instruowała studentów, aby zwracali się do niej *per* „profesora”. Dodajmy, że w międzywojennych numerach *Ruchu Filozoficznego* figurowała zawsze jako „doktorka”, „sekretarka” lub „redaktorka”.

zarazem jako nauczycielka polskiej młodzieży przebywającej w stolicy upadającego imperium austriackiego.

Pracę dydaktyczną rozpoczęła wcześniej, już w 1909 roku, jako wolontariuszka w Seminarium Filozoficznym i w Laboratorium Psychologicznym Uniwersytetu Lwowskiego. Po uzyskaniu doktoratu

uczyła filozofii, logiki, greki i łaciny w polskich szkołach średnich.

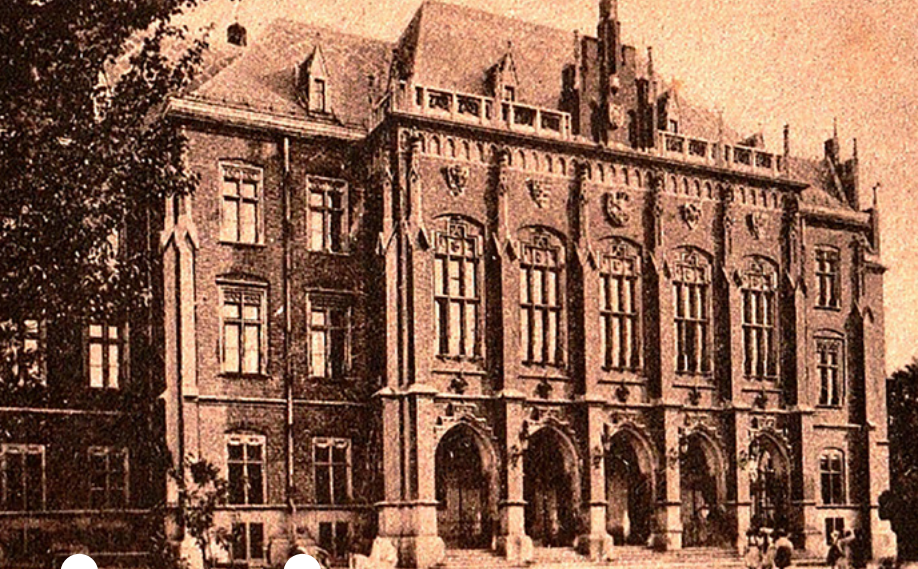
Jeszcze wcześniej zaangażowała się w działalność założonego przez Twardowskiego w 1904 roku Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie. Włączyła się też aktywnie w pracę redakcyjną na rzecz powołanego do życia w 1911 roku czaso-

pisma *Ruch Filozoficzny*, z którym związana była aż do wybuchu II Wojny Światowej, po śmierci Twardowskiego jako współredaktorka (z Izydorą Dąmską).

W 1916 roku wyszła za mąż za wziętego prawnika, Edmunda Gromskiego, jednak, podobnie jak wiele kobiet decydujących się na karierę akademicką, świadomie zrezygnowała z macierzyństwa.

Gromska
(4 od lewej)
wśród uczniów
Twardowskiego
(Lwów ok. 1910)

Gmach Collegium
Novum Uniwer-
sytetu Jagielloń-
skiego

Gromscy prowadzili otwarty dom i dużo podróżowali. Często też wspierali finansowo różne inicjatywy naukowe i – ogólniej – społeczne. Figurowali np. na liście statych darczyńców funduszu wydawniczego *Ruchu Filozoficznego*.

W testamencie Gromska zapisał cały swój (niematy) majątek Uniwersytetowi Jagiellońskiemu; wiele mebli, zegarów, naczyń porcelanowych i biżuterii znajdujących się w Muzeum Uniwersyteckim pochodzi z ich zbiorów. Niespełnionym dotąd życzeniem Gromskiej było, aby przekazany przez nią majątek posłużył do ustanowienia stypendium dla młodych kobiet poświęcających się pracy w dziedzinie badań naukowych.

Początek II Wojny Światowej Gromscy spędzili we Lwowie; po niemieckiej inwazji miasta ukrywali się pod zmienionymi nazwiskami, jako Aniela i Emanuel Misiński, kolejno w Gródku Jagiellońskim

i Warszawie. Po upadku Powstania Warszawskiego w 1944 roku i wypędzeniu mieszkańców przez Niemców znalazła się w Krakowie, gdzie została już na stałe.

W latach 1945-1957 pracowała w różnych wydawnictwach naukowych, wykorzystując praktykę redaktorską zdobytą w *Ruchu Filozoficznym*. Kontynuowała też pracę translatorską i historyczno-filozoficzną. Zawdzięczamy jej obszerny artykuł „Filozofowie polscy zmarli między 1938 a 1945 rokiem” (napisany po francusku), zawierający podstawowe dane biograficzne i bibliograficzne filozofów – ofiar II Wojny Światowej.

W 1956 roku opublikowała jedno ze swych największych dzieł: przekład *Etyki Nikomachejskiej* Arystotelesa. Rok później została zatrudniona na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie w 1959 roku uzyskała docenturę; po roku akademickim 1959-1960, kiedy to wykładała historię filozofii starożytnej, została przeniesiona na emeryturę. W ostatnich okresie życia skupiła się na studiowaniu i przekładaniu dzieł Teofrasta.

Zmarła 20 grudnia 1973 roku w Krakowie.

Maria Ossowska (1894-1974). O wszystko można pytać

Była jedną z najwybitniejszych uczonych swojej epoki – przede wszystkim autorką oryginalnego, interdyscyplinarnego programu badań nad moralnością, który propagowała na całym świecie – i który sama przez całe życie z powodzeniem wdrażała. Opublikowała kilka książek, przetłuszczonych na wiele języków obcych, a także blisko dwieście rozpraw z zakresu etyki, semiotyki i metodologii badań naukowych w obrębie humanistyki. Była kobietą nietuzinkową: niepospolitą mądrość łączyła z duchową niezależnością, przejawiającą się m.in. w łamaniu stereotypów zarówno w dziedzinie nauki i życia społecznego, jak i w sferze prywatnej.

W wykładzie „O godności”, wygłoszonym z okazji swojego jubileuszu, powiedziała: „W nauce przeżyłam dwa olśnienia. Jedno to to, że o wszystko można pytać, że z wszystkiego można sobie zrobić zagadnienie. I że można natarczywie pytać dalej, nawet gdy inni są już zaspokojeni. Drugie olśnienie związane było z tym, że w nauce można przyglądać się rzeczom, w stosunku do których postawa obserwatora nigdy innym do głowy nie przeszła.”

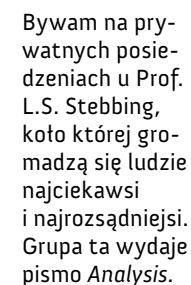
Maria Niedźwiecka-Ossowska urodziła się 16 stycznia 1896 roku w Warszawie w rodzinie ekonomisty, dawnego powstańca styczniowego.

Od 1915 roku studiowała filozofię w nowo restytuowanym Uniwersytecie Warszawskim, gdzie jej nauczycielami byli Jan Łukasiewicz, Tadeusz Kotarbiński i Władysław Tatarkiewicz. W czasie studiów została pierwszą przewodniczącą uniwersyteckiego Koła Filozoficznego.

W 1921 roku uzyskała doktorat z filozofii na podstawie rozprawy *Zarys aksjologii stoickiej*, napisanej pod kierunkiem Łukasiewicza. W roku akademickim 1921-1922 uzupełniała studia na paryskiej Sorbonie. W 1923 roku została pierwszą kobietą-asystentką Seminarium Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego. Rok później wyszła za mąż za estetyka i socjologa Stanisława Ossowskiego. W latach 1929-1933 wykładała psychologię

North-Holland
Amsterdam • New York • Oxford

Maria Ossowska (1894-1974). O wszystko można pytać • 37

Ossowscy rozmyślnie zdecydowali się nie mieć dzieci, ale w sposób serdeczny i opiekuńczy odnosili się do swoich studentów i asystentów, których w korespondencji prywatnej nazywali właśnie „dziećmi”. Często organizowali dla tych „dzieci” spotkania „zapoznawcze” i dyskusje naukowe, i zawsze oferowali im wsparcie w kłopotach dnia codziennego, włączając pomoc finansową.

Maria i Stanisław Ossowsky

Na zewnątrz nieco chłodna i powściągliwa emocjonalnie, przy tym zawsze elegancko ubrana, Ossowska – jak napisał Kotarbiński, najpierw jej wykładowca, a później starszy kolega – była „artystycznie interesująca”. Nic dziwnego, że przyłgnęło do niej określenie „wielka dama polskiej filozofii”.

i pedagogikę na Wyższych Kursach Nauczycielskich w Warszawie.

W 1932 roku uzyskała habilitację na podstawie cyklu dwóch rozpraw: *Stosunek logiki i gramatyki*

oraz *Słowa i myśli* – i została docentem na Uniwersytecie Warszawskim.

W latach 1933-1935 przebywała z mężem w Wielkiej Brytanii, gdzie uczestniczyła w seminariach George'a Edwarda Moore'a, zetknęła się z Ludwigiem Wittgensteinem i poznała Susan Stebbing. Po powrocie do Warszawy pracowała w dziale naukowym Kasy im. Józefa Mianowskiego oraz w redakcjach *Nauki Polskiej* i *Organonu*. W 1938 roku zaangażowała się w działalność Związku Nauczycielstwa Polskiego jako redaktorka jego organu *Szkoły Wyższe*.

Podczas II Wojny Światowej w warszawskim mieszkaniu Ossowskich odbywały się wykłady podziemnego Uniwersytetu Warszawskiego. Było też ono ośrodkiem aktywności Rady Pomocy Żydom („Żegoty”), zajmującej się m.in. ukrywaniem osób narażonych na represje i w perspektywie na zagładę z powodu ich żydowskiego pochodzenia. Za obie te aktywności były w okupowanej przez Niemców Polsce groziła kara śmierci.

W czasach PRL-u Ossowsky wspierali czynnie opozycję demokratyczną i sprzeciwiali się decyzjom władz komunistycznych ograniczających wolności obywatelskie.

W okresie II Wojny Światowej prowadziła wykłady na podziemnym Uniwersytecie Warszawskim. W 1946 roku została docentem Uniwersytetu Łódzkiego; dwa lata później objęła Katedrę Historii i Teorii Moralności na Uniwersytecie Warszawskim. W latach 1952-1956 władze komunistyczne odsunęły ją od dydaktyki, do 1962 roku kierowała jednak katedrą Historii i Teorii Moralności utworzoną w Polskiej Akademii Nauk. Do dydaktyki uniwersyteckiej pozwolono jej powrócić po październikowej „odwilży” politycznej.

W 1957 roku uzyskała profesurę zwyczajną na Uniwersytecie Warszawskim i otworzyła sławne Seminarium Etyczne, działające przez następne 16 lat. W 1960 i 1967 roku odbyła podróże naukowe do USA, wygłaszając tam wykłady na temat socjologii moralności.

Zmarła 13 sierpnia 1974 roku w Warszawie.

Helena Stoniewska (1897-1982). Psychologia i życie

Należała do pionierów polskiej psychologii. Przed II Wojną Światową była związana z Uniwersytetem Lwowskim; po wojnie – z Uniwersytetem Wrocławskim, gdzie otrzymała pierwszą katedrę psychologii w Polsce (pierwszą obsadzoną przez kobietę). Była autorką nowatorskich prac dotyczących sposobu uzewnętrzniania stanów psychicznych a także badań nad psychologią m.in. zainteresowań i zdolności. Zajmowała się też terapią psychologiczną.

Siedziba Gimnazjum im. Słowackiego we Lwowie

Szkola, w której Słoniewska zdobyła wykształcenie średnie, czyli Gimnazjum Żeńskie im. Juliusza Słowackiego, została założona we Lwowie z inicjatywy m.in. Twardowskiego. Zgodnie ze statutem szkoły, zarządzał nim komitet składający się w połowie z mężczyzn i w połowie z kobiet. Było to w owych czasach ewenementem.

W gronie nauczycieli Gimnazjum znalazło się z czasem wielu uczniów Twardowskiego. Uczęszczali do niego – co warto podkreślić – wszystkie trzy jego córki: Helena, Aniela i Maria; ta ostatnia, późniejsza żona Kazimierza Ajdukiewicza, była szkolną koleżanką Słoniewskiej.

Helena Słoniewska urodziła się 12 sierpnia 1897 roku w Pawłosiowie k. Jarosławia w rodzinie ekonomisty; w młodym wieku straciła oboje rodziców.

Podczas I Wojny Światowej, w 1916 roku, ukończyła lwowskie Gimnazjum Żeńskie im. Juliusza Słowackiego. W latach 1916-1918 pobierała naukę w Instytucie Kształcenia Ekonomicznego Kobiet w Snopkowie k. Lwowa.

W latach 1918-1924 studiowała filozofię na Uniwersytecie Lwowskim. Promotorem jej pracy doktorskiej, obronionej w 1926 roku, a zatytułowanej:

Córki Twardowskiego. Od lewej: Aniela, Helena i Maria (Poronin – lata dwudzieste XX w.)

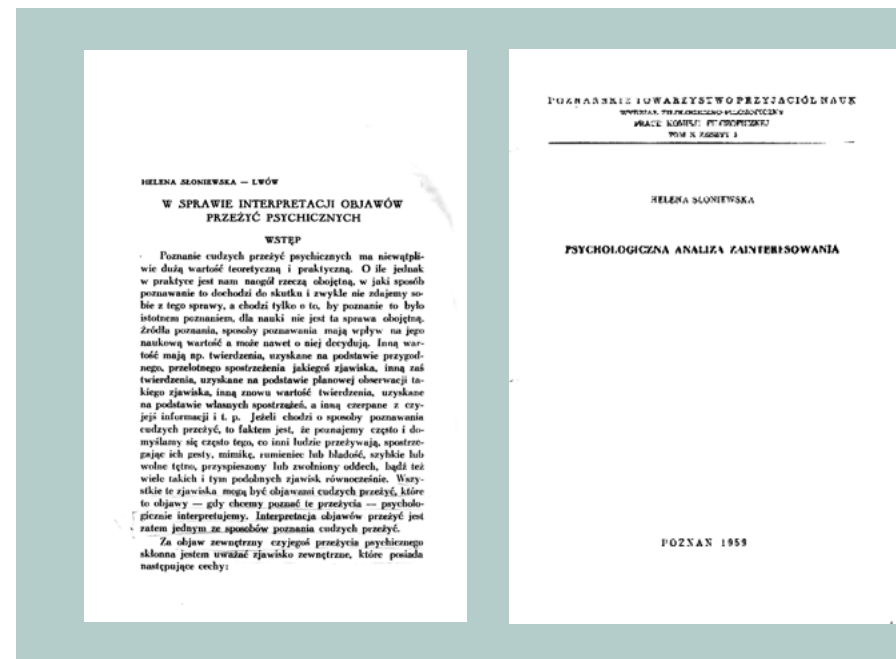
W interdyscyplinarnym programie studiów filozoficznych, sformułowanym przez Twardowskiego, ważną rolę odgrywała psychologia: zarówno deskryptywna, jak i eksperymentalna. Twardowski prowadził cykliczne zajęcia z obu typów psychologii. Lwowska tradycja „dwoistej” psychologii była z powodzeniem rozwijana w Poznaniu (Stefan Błachowski), w Warszawie (Władysław Witwicki i Stefan Bałey), a po II Wojnie Światowej także we Wrocławiu (Kreutz i Słoniewska).

Wnętrze Pracowni Psychologicznej Stefana Bałeya (Warszawa 1936)

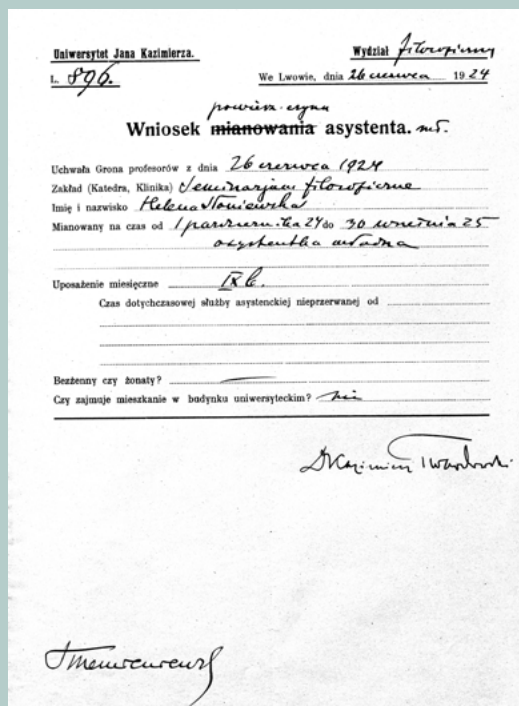
Czym jest ból fizyczny – wzruszeniem czy uczuciem – był Twardowski. Podczas studiów – w latach 1923-1926 pełniła funkcję asystentki w kierowanej przez niego Pracowni Psychologicznej. Po uzyskaniu doktoratu była wykładowczynią w ukończonym wcześniej Instytucie w Snopkowie, aż do jego zamknięcia w 1940 roku przez okupantów sowieckich.

W 1934 roku opublikowała dwie większe prace z zakresu psychologii: „Czynnik emocjonalny w psy-

chice dziewcząt a wychowanie” oraz „W sprawie interpretacji objawów przeżyć psychicznych”.

W czasie II Wojny Światowej zatrudniła się jako psycholog w Szpitalu Psychiatrycznym w Kułparkowie k. Lwowa, a później w Centralnej Przychodni Dziecięcej we Lwowie. Po wojnie wyjechała ze Lwowa do Wrocławia; w latach 1952-1967 kierowała w Uniwersytecie Wrocławskim Katedrą Psychologii (od 1955 roku jako docent).

Gmach Instytutu w Snopkowie

Aula Leopoldina w Uniwersytecie Wrocławskim

Asystentura Stojewskiej w Pracowni Psychologicznej Twardowskiego stała się dla niej twardą „szkołą charakteru”. Po latach wspominała pracę pod jego kierunkiem następująco:

Od swoich uczniów i pomocniczych pracowników naukowych Profesor wymagał nie tylko terminowego, ale bezwzględnie dokładnego wykonania poleceń: tak dokładnego, jak dokładne były jego polecenia. Były one nie tylko dokładne, ale także jasne, jednoznaczne, przemyślane i mieszczące się zawsze w granicach możliwości wykonania przez tego pracownika, który je miał wykonać. [...] Uczył jak polecenie wydawać i jak je wykonywać. Wymagał karności i posłuszeństwa wobec siebie i innych zwierzchników, a także wobec przepisów prawa.

Stojewskiej nie zawsze udawało się spełniać polecenia Twardowskiego „bezwzględnie dokładnie”, a Twardowski nie zawsze był z niej zadowolony. Ostatecznie jednak oboje: mistrz i uczennica dostosowali się do siebie i w konsekwencji Stojewska stała się nie tylko zaufaną współpracowniczką Twardowskiego, ale również częstym gościem w lwowskim mieszkaniu Twardowskich.

Stoniewska (stoi 1 od lewej w środkowym rzędzie) wśród uczniów Twardowskiego (Lwów – lata dwudzieste XX w.)

Mieczysław
Kreutz

We Wrocławiu ściśle współpracowała z Mieczysławem Kreutzem, również uczniem Twardowskiego. Uzupełniali się nawzajem jako że Kreutz skupiał się na pracy teoretycznej, a Słoniewska – na działalności praktycznej. Była inicjatorką utworzenia wrocławskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Psychologicznego; dzięki jej wysiłkom powstała we Wrocławiu Klinika Psychologiczna. Można powiedzieć, że zbudowała wrocławskie środowisko psychologiczne, kierując m.in. kilkoma pracami magisterskimi z dziedziny psychologii.

Zmarła 23 września 1982 roku we Wrocławiu.

**Janina Hosiasson-
Lindenbaum
(1899-1942).
„Supernowa” filozofii
analitycznej**

Odznaczała się wnikliwym i błyskotliwym umysłem, łączyła biegłość logiczną z analityczną przenikliwością. Dzięki temu budziła podziw i szacunek w każdym środowisku, w którym się znalazła. Zapowiadała się na jedną z najwybitniejszych postaci europejskiej filozofii XX wieku: na prawdziwą jej gwiazdę. Ale zły los sprawił, że pozostała „supernową”: jej blask był intensywny, lecz niestety miał postać krótkotrwałego rozbłysku.

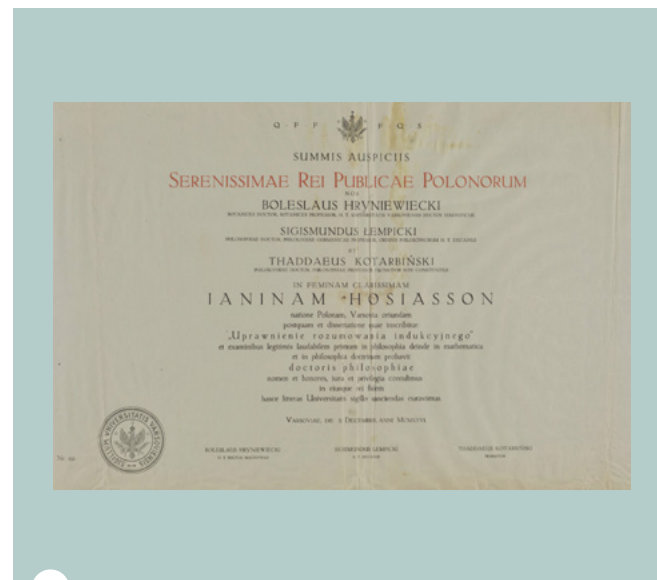

Las Ponarski k. Wilna, gdzie prawdopodobnie została rozstrzelana Hosiasson-Lindenbaumowa

kiewiczza) i sprzężonej z nią Warszawskiej Szkoły Matematycznej (m.in. Wacława Sierpińskiego).

W 1926 roku obroniła pracę doktorską *Uprawienie rozumowania indukcyjnego*; jej promotorem był Kotarbiński. Aby uzyskać kwalifikacje nauczycielskie, ukończyła także studia pedagogiczne na Uniwersytecie Warszawskim.

W 1929 roku wyjechała na rok do Cambridge, gdzie uczestniczyła w zajęciach Moore'a i Broudera, a także spotkała Wittgensteina. Na jednym z posiedzeń sławnego Moral Science Club wygłosi-

Dyplom doktorski Hosiasson-Lindenbaumowej

ła przyjęty z zainteresowaniem referat; pobyt w Wielkiej Brytanii zaowocował m.in. publikacją w czasopiśmie *Mind* (1931) artykułu „Dlaczego wysoko cenimy prawdopodobieństwa ze względu na wiele danych?”

W latach trzydziestych pracowała jako psycholog szkolny i nauczycielka w warszawskich liceach, prowadząc również zajęcia z logiki dla nauczycieli. Tłumaczyła dzieła Russella, współpracowała z czasopismami filozoficznymi i utrzymywała żywe kontakty naukowe z uczonymi zagranicznymi. Uczestniczyła

Głównym obszarem jej badań była indukcja, analizowana – zgodnie z duchem Szkoły Lwowsko-Warszawskiej – wieloaspektowo: przede wszystkim z perspektywy logiczno-metodologicznej i epistemologiczno-psychologicznej. Jej prace z tego zakresu zawierały rezultaty, które wyprzedziły o dekady wyniki ogłoszone przez innych teoretyków indukcji. Rezultaty te przedstawiała na forum międzynarodowym – m.in. na Kongresie Filozoficznym w Pradze oraz na dwóch Kongresach Jedności nauki: w Paryżu i w Cambridge.

Adolf Lindenbaum

też w życiu politycznym – w obrębie środowiska działającego wokół grupy Oskara Langego.

W 1935 roku poślubiła matematyka zbliżonego do Szkoły Lwowsko-Warszawskiej: Adolfa Lindenbauma.

Na początku II Wojny Światowej Lindenbaumowie opuścili Warszawę kierując się – zresztą oddzielnie – na wschód. W październiku 1939 roku

W Warszawie pp. Lindenbaumowie mieszkali w tym samym budynku – przy ul. Krasińskiego 16 – co pp. Ossowsy. Na drzwiach mieszkania tych pierwszych była tabliczka o treści „Adolf i Janina Lindenbaumowie”; na drzwiach mieszkania tych drugich tabliczka głosiła: „Maria i Stanisław Ossowsy”. Stanisław Leśniewski skomentował żartobliwie różnicę w napisach mówiąc, że w domu Lindenbaumów panował patriarchyat, podczas gdy w domu Ossowskich – matriarchyat, chociaż podobno różnica wynikała z porządku alfabetycznego imion. Inna sprawa, że w małżeństwie Ossowskich osobowością dominującą była raczej Maria, a w wypadku Lindenbaumów – oboje małżonkowie odznaczali się jednakowym (jak mawiał Witwicki) poczuciem mocy.

Budynek przy ul. Krasińskiego 16 w Warszawie, w którym mieszkali Ossowsy i Lindenbaumowie

Hosiasson dotarła do Wilna; swoją dramatyczną podróż, podczas nieustannych bombardowań i ciągłego zagrożenia życia, opisała później w wyślanym z Wilna liście do Moore'a.

W Wilnie znalazła zatrudnienie w Komitecie ds. Uchodźców. Jednocześnie intensywnie pracowała naukowo. Śladem tego jest m.in. wygłoszenie referatu na ostatnim – przed zamknięciem Uniwersy-

tetu Stefana Batorego – posiedzeniu Seminarium Filozoficznego Tadeusza Czeżowskiego (jednego z wczesnych uczniów Twardowskiego).

Próbowała bezskutecznie uzyskać stypendium Fundacji Rockefellera i wydostać się z Wilna na Zachód. Krótco po zajęciu miasta przez Niemców,

latem 1941 roku, została aresztowana. Spędziła około pół roku w więzieniu, nie przerywając i tam pracy naukowej.

Została stracona 29 marca 1942 roku i prawdopodobnie pochowana w masowym grobie w Ponarach k. Wilna.

**Janina Kotarbińska
(1901-1997).**
**„Uczynić coś mniej
zrozumiałego czymś
bardziej zrozumiałym – to
zawsze zysk, a nie strata”**

Zajmowała się logiką w szerokim sensie – obejmującym metodologię nauk empirycznych i semiotykę logiczną. W swojej pracy naukowej i nauczycielskiej realizowała postulaty metodologiczne Szkoły Lwowsko-Warszawskiej w sposób najbliższy temu rozumieniu, które nadawał im twórca Szkoły. Jej uczeń, Marian Przetęcki napisał o niej w 1997 roku: „Każda [...] [z jej] prac – to owoc wnikliwego namysłu i niezwyklej teoretycznej sumienności. Każdą cechuje ogromna odpowiedzialność za słowo, zwięzłość, jasność, prostota. Nigdy nie spotykamy tu frazesu, efekciarstwa, łatwizny. Za każdym sformułowaniem stoi autentyczna myśl. Całą swą teoretyczną działalnością uczyła nas Janina Kotarbińska naukowej rzetelności”.

Janina (Dina) Steinberżanka-Kotarbińska urodziła się 19 października 1901 roku w Warszawie w rodzinie mieszczańskiej (pochodzenia żydowskiego).

W czasie I Wojny Światowej jej rodzina przeniosła się na Wołyń, gdzie Dina uczęszczała do rosyjskojęzycznego liceum w Konstantynowie. Następnie rozpoczęła studia w Kijowie, które jednak musiała przerwać ze względu na trudną sytuację materialną rodziców.

Po powrocie do Warszawy w 1920 roku wznowiła studia – już w Uniwersytecie Warszawskim.

W 1927 roku uzyskała doktorat na podstawie pracy *Pojęcie wyjaśniania w naukach przyrodniczych u J.S. Milla i E. Meyersona*; promotorem był Tadeusz Kotarbiński. Została następnie jego asystentką. Jednocześnie prowadziła zajęcia z propedeutyki filozoficznej w gimnazjach warszawskim. W 1934 roku habilitowała się w Uniwersytecie Warszawskim; podstawą habilitacji był cykl prac pod ogólnym tytułem *Zagadnienie indeterminizmu na terenie fizyki współczesnej, biologii i nauk humanistycznych*.

Janina Kotarbińska Z ZAGADNIEN TEORII NAUKI I TEORII JĘZYKA

DINA SZTEJNBARG.

Pojęcie prawa przyrodniczego u J. S.

§ 1. Prawa przyrodnicze
przeto „prawo” określa Mill jak
kiedy mówi „zaczynając” w
Przykłąd podaje takie, jak „
„wszystkie ciała ciągną ku ziemi”
W pierwszym rzędzie dla
„jednostki” i „jednostki”
sum elementów. Chyba zdanie
zdanie typu „każde A jest B”
(t. I, str. 86), że prawdziwość tej
mojej intencji dopóty jego i
tytu, co: cokolwiek posiada caci
lub precyzyjniej — cokolwiek i
H(X est A <- X est B)”. Np.
zaczęły widać Mills tyle, co „
człowieka, posiada również cech
wieloznaczna stale towarzyszy ci
Zgadnie z tymi komentarzami
typu: H(X est A <- X est B),
w przyrodzie”. Ponownie wyje
„jednostki” w przyrodzie”.
str. 353-54 t. I-go tomu np. II
że „apewnie fakt zachodzi stale,
ności, i nie zachodzi, o ile ktoś
—

§ 1. J. S. Mill. System of Logic
London, 1865. Tom I, księga III, c. II
§ 1. Prawdopodobieństwo, że to spór
pewności, logiki formalnej i metody nauk

Zagadnienie wyjaśnienia przyrodniczych w now dolog

Zaczynamy wyróżniać się
faktów, a więc t. zw. stanów
praw przyrodniczych. Wyjde
na pytanie, dlaczego ten oto
unosi się w górę w powietrze
ciężar własny tego balonika
wego powietrza, a dla każdej
tego ciężar własny jest mi
powietrza, to X unosi się w
gdy zauważamy np. że dana
peratura wrzenia na mniejsze
morsia, niż na wysokości wiel
schle łoni, że na większej wy
atmosferycznej, a dla każdego
cei wody, znajdującej się raz
pod mniejszym ciśnieniem, to
większe ciśnienie jest wy
X-o pod ciśnieniem mniejsze
wykonalny dane zjawisko
wodorem, unosi się w górę
przypadku; to, że dana pora
niższa temperatura wrzenia—
zując pewna linia zjawisko (t.
konkretnie jest mniejszy od ciężar
logicznie w drugim przypadku

DINA SZTEJNBARG

Zagadnienie indeterminizmu na terenie biologii¹⁾

§ 1. Wietrzność obywateli „militantów” i „mechanistów”.

Poszedł jest pogląd, że na terenie biologii spór między deter-
minizmem a indeterminizmem: rozwija się na tle innej kontrowersji
stanowisk, dotyczącej biologii na dwa sposoby i umiarkowanie zwalniają-
ce się wzajem obcy: mechanistów i witalistów. Konsekwencją tej
należącej różnicy poglądów ma być właśnie różnica stanowisk, uja-
wiająca się w polemice między determinizmem a indeterminizmem:
determinizm uważa się mianowicie za naukowo logiczną koncepcję
mechanistycznej, podczas gdy indeterminizm zwykło się łączyć z do-
ktryną witalistyczną. Tak pojmują różnicę, zazwyczaj nawiązując,
że wydaje się wręcz koniecznym²⁾ szukać do zastrzeżenia się
nad istotą sporu, toczącego się między przedstawicielami tych obu
kierunków przeciwnych: mechanizm — z jednej, witalizmu zaś —
z drugiej strony.

Ogólnie i ogólnie charakteryzuje się zwykłe ten spór, odno-
sząc go do zagadnienia stosunku praw biologicznych (rozumianych
przecież w znaczeniu szerszym, w którym obejmują one wszelkie
prawa, stosujące się wyłącznie do ciała żywego, a więc m. in. prawa
psychologiczne) do praw, rządzących światem nieorganicznym. Wzajem-
nych witalistów łączących, przy tem ujęciu, przekonanie o odrębności

¹⁾ Rozprawa ta stanowi drugą część pracy, której część pierwszą zatytułowa-
łem: „Wpływ prawa 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-1043-1044-1045-1046-1047-1048-1049-1050-1051-1052-1053-1054-1055-1056-1057-1058-1059-1060-1061-1062-1063-1064-1065-1066-1067-1068-1069-1070-1071-1072-1073-1074-1075-1076-1077-1078-1079-1080-1081-1082-1083-1084-1085-1086-1087-1088-1089-1090-1091-1092-1093-1094-1095-1096-1097-1098-1099-1100-1101-1102-1103-1104-1105-1106-1107-1108-1109-1110-1111-1112-1113-1114-1115-1116-1117-1118-1119-1120-1121-1122-1123-1124-1125-1126-1127-1128-1129-1130-1131-1132-1133-1134-1135-1136-1137-1138-1139-1140-1141-1142-1143-1144-1145-1146-1147-1148-1149-1150-1151-1152-1153-1154-1155-1156-1157-1158-1159-1160-1161-1162-1163-1164-1165-1166-1167-1168-1169-1170-1171-1172-1173-1174-1175-1176-1177-1178-1179-1180-1181-1182-1183-1184-1185-1186-1187-1188-1189-1190-1191-1192-1193-1194-1195-1196-1197-1198-1199-1200-1201-1202-1203-1204-1205-1206-1207-1208-1209-1210-1211-1212-1213-1214-1215-1216-1217-1218-1219-1220-1221-1222-1223-1224-1225-1226-1227-1228-1229-1230-1231-1232-1233-1234-1235-1236-1237-1238-1239-1240-1241-1242-1243-1244-1245-1246-1247-1248-1249-1250-1251-1252-1253-1254-1255-1256-1257-1258-1259-1260-1261-1262-1263-1264-1265-1266-1267-1268-1269-1270-1271-1272-1273-1274-1275-1276-1277-1278-1279-1280-1281-1282-1283-1284-1285-1286-1287-1288-1289-1290-1291-1292-1293-1294-1295-1296-1297-1298-1299-1300-1301-1302-1303-1304-1305-1306-1307-1308-1309-1310-1311-1312-1313-1314-1315-1316-1317-1318-1319-1320-1321-1322-1323-1324-1325-1326-1327-1328-1329-1330-1331-1332-1333-1334-1335-1336-1337-1338-1339-1340-1341-1342-1343-1344-1345-1346-1347-1348-1349-1350-1351-1352-1353-1354-1355-1356-1357-1358-1359-1360-1361-1362-1363-1364-1365-1366-1367-1368-1369-1370-1371-1372-1373-1374-1375-1376-1377-1378-1379-1380-1381-1382-1383-1384-1385-1386-1387-1388-1389-1390-1391-1392-1393-1394-1395-1396-1397-1398-1399-1400-1401-1402-1403-1404-1405-1406-1407-1408-1409-1410-1411-1412-1413-1414-1415-1416-1417-1418-1419-1420-1421-1422-1423-1424-1425-1426-1427-1428-1429-1430-1431-1432-1433-1434-1435-1436-1437-1438-1439-1440-1441-1442-1443-1444-1445-1446-1447-1448-1449-1450-1451-1452-1453-1454-1455-1456-1457-1458-1459-1460-1461-1462-1463-1464-1465-1466-1467-1468-1469-1470-1471-1472-1473-1474-1475-1476-1477-1478-1479-1480-1481-1482-1483-1484-1485-1486-1487-1488-1489-1490-1491-1492-1493-1494-1495-1496-1497-1498-1499-1500-1501-1502-1503-1504-1505-1506-1507-1508-1509-1510-1511-1512-1513-1514-1515-1516-1517-1518-1519-1520-1521-1522-1523-1524-1525-1526-1527-1528-1529-1530-1531-1532-1533-1534-1535-1536-1537-1538-1539-1540-1541-1542-1543-1544-1545-1546-1547-1548-1549-1550-1551-1552-1553-1554-1555-1556-1557-1558-1559-1560-1561-1562-1563-1564-1565-1566-1567-1568-1569-1570-1571-1572-1573-1574-1575-1576-1577-1578-1579-1580-1581-1582-1583-1584-1585-1586-1587-1588-1589-1590-1591-1592-1593-1594-1595-1596-1597-1598-1599-1600-1601-1602-1603-1604-1605-1606-1607-1608-1609-1610-1611-1612-1613-1614-1615-1616-1617-1618-1619-1620-1621-1622-1623-1624-1625-1626-1627-1628-1629-1630-1631-1632-1633-1634-1635-1636-1637-1638-1639-1640-1641-1642-1643-1644-1645-1646-1647-1648-1649-1650-1651-1652-1653-1654-1655-1656-1657-1658-1659-1660-1661-1662-1663-1664-1665-1666-1667-1668-1669-1670-1671-1672-1673-1674-1675-1676-1677-1678-1679-1680-1681-1682-1683-1684-1685-1686-1687-1688-1689-1690-1691-1692-1693-1694-1695-1696-1697-1698-1699-1700-1701-1702-1703-1704-1705-1706-1707-1708-1709-1710-1711-1712-1713-1714-1715-1716-1717-1718-1719-1720-1721-1722-1723-1724-1725-1726-1727-1728-1729-1730-1731-1732-1733-1734-1735-1736-1737-1738-1739-1740-1741-1742-1743-1744-1745-1746-1747-1748-1749-1750-1751-1752-1753-1754-1755-1756-1757-1758-1759-1760-1761-1762-1763-1764-1765-1766-1767-1768-1769-1770-1771-1772-1773-1774-1775-1776-1777-1778-1779-1780-1781-1782-1783-1784-1785-1786-1787-1788-1789-1790-1791-1792-1793-1794-1795-1796-1797-1798-1799-1800-1801-1802-1803-1804-1805-1806-1807-1808-1809-1810-1811-1812-1813-1814-1815-1816-1817-1818-1819-1820-1821-1822-1823-1824-1825-1826-1827-1828-1829-1830-1831-1832-1833-1834-1835-1836-1837-1838-1839-1840-1841-1842-1843-1844-1845-1846-1847-1848-1849-1850-1851-1852-1853-1854-1855-1856-1857-1858-1859-1860-1861-1862-1863-1864-1865-1866-1867-1868-1869-1870-1871-1872-1873-1874-1875-1876-1877-1878-1879-1880-1881-1882-1883-1884-1885-1886-1887-1888-1889-1890-1891-1892-1893-1894-1895-1896-1897-1898-1899-1900-1901-1902-1903-1904-1905-1906-1907-1908-1909-1910-1911-1912-1913-1914-1915-1916-1917-1918-1919-1920-1921-1922-1923-1924-1925-1926-1927-1928-1929-1930-1931-1932-1933-1934-1935-1936-1937-1938-1939-1940-1941-1942-1943-1944-1945-1946-1947-1948-1949-1950-1951-1952-1953-1954-1955-1956-1957-1958-1959-1960-1961-1962-1963-1964-1965-1966-1967-1968-1969-1970-1971-1972-1973-1974-1975-1976-1977-1978-1979-1980-1981-1982-1983-1984-1985-1986-1987-1988-1989-1990-1991-1992-1993-1994-1995-1996-1997-1998-1999-2000-2001-2002-2003-2004-2005-2006-2007-2008-2009-2010-2011-2012-2013-2014-2015-2016-2017-2018-2019-2020-2021-2022-2023-2024-2025-2026-2027-2028-2029-2030-2031-2032-2033-2034-2035-2036-2037-2038-2039-2040-2041-2042-2043-2044-2045-2046-2047-2048-2049-2050-2051-2052-2053-2054-2055-2056-2057-2058-2059-2060-2061-2062-2063-2064-2065-2066-2067-2068-2069-2070-2071-2072-2073-2074-2075-2076-2077-2078-2079-2080-2081-2082-2083-2084-2085-2086-2087-2088-2089-2090-2091-2092-2093-2094-2095-2096-2097-2098-2099-2100-2101-2102-2103-2104-2105-2106-2107-2108-2109-2110-2111-2112-2113-2114-2115-2116-2117-2118-2119-2120-2121-2122-2123-2124-2125-2126-2127-2128-2129-2130-2131-2132-2133-2134-2135-2136-2137-2138-2139-2140-2141-2142-2143-2144-2145-2146-2147-2148-2149-2150-2151-2152-2153-2154-2155-2156-2157-2158-2159-2160-2161-2162-2163-2164-2165-2166-2167-2168-2169-2170-2171-2172-2173-2174-2175-2176-2177-2178-2179-2180-2181-2182-2183-2184-2185-2186-2187-2188-2189-2190-2191-2192-2193-2194-2195-2196-2197-2198-2199-2200-2201-2202-2203-2204-2205-2206-2207-2208-2209-2210-2211-2212-2213-2214-2215-2216-2217-2218-2219-2220-2221-2222-2223-2224-2225-2226-2227-2228-2229-2230-2231-2232-2233-2234-2235-2236-2237-2238-2239-2240-2241-2242-2243-2244-2245-2246-2247-2248-2249-2250-2251-2252-2253-2254-2255-2256-2257-2258-2259-2260-2261-2262-2263-2264-2265-2266-2267-2268-2269-2270-2271-2272-2273-2274-2275-2276-2277-2278-2279-2280-2281-2282-2283-2284-2285-2286-2287-2288-2289-2290-2291-2292-2293-2294-2295-2296-2297-2298-2299-2300-2301-2302-2303-2304-2305-2306-2307-2308-2309-2310-2311-2312-2313-2314-2315-2316-2317-2318-2319-2320-2321-2322-2323-2324-2325-2326-2327-2328-2329-2330-2331-2332-2333-2334-2335-2336-2337-2338-2339-2340-2341-2342-2343-2344-2345-2346-2347-2348-2349-2350-2351-2352-2353-2354-2355-2356-2357-2358-2359-2360-2361-2362-2363-236

Janina Kotarbińska z mężem Tadeuszem

Tadeusz tak pisał o swojej żonie:

Jest osobą o wielkiej, wyjątkowej wartości moralnej; prawa, uczynna, pracowita, współczująca. Jest dobrym fachowcem w swoim trudnym fachu. Jest bardzo wyrobiona intelektualnie i mądra jako doradczyni życiowa.

Marian Przetęcki

Marian Przetęcki wspominał:

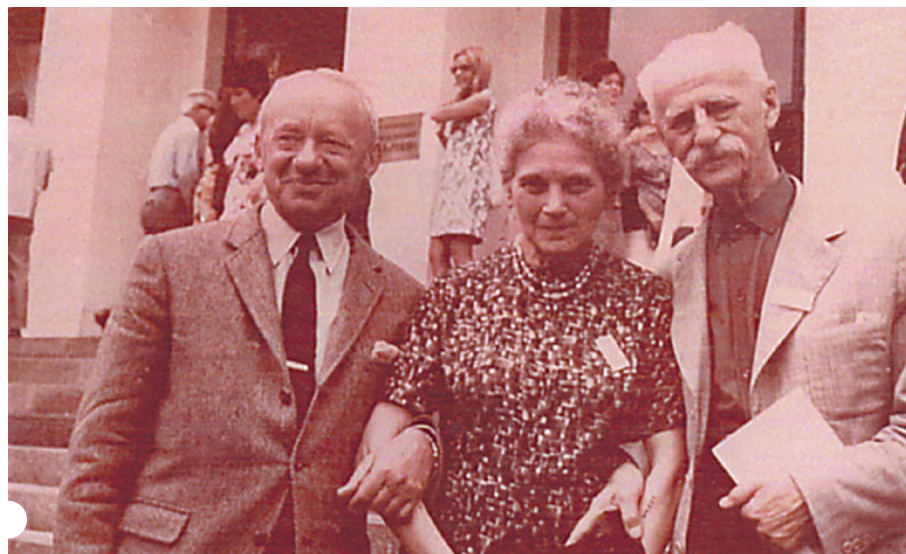
Najlepszą bodaj szkołą filozofowania okazała się dla mnie pisana pod kierunkiem Pani Profesor Kotarbińskiej praca magisterska. Bardzo zadowolony z dostarczonej jej wersji pracy ze zdziwieniem dowiedziałem się, że, że moje sformułowania dalekie są od ścisłości, a to, co wydawało mi się jasne i oczywiste, bynajmniej takim nie jest. W przyszłości wystarczyło mi wyobrazić sobie, że to, co pisze, czyta Pani Profesor Kotarbińska, aby ustrzec się wielu błędów i niejasności.

Dodajmy do tych dwóch opinii uwagę o jej wyglądzie i zachowaniu, na których piętno odcisnęły straszliwe doświadczenie z lat wojny. W wyglądzie dominowało głębokie spojrzenie wyrazistych oczu; w zachowaniu – powolność w ruchach i powściągliwość w wypowiedziach sądach.

Janina Kotarbińska z Alfredem Tarskim
i Tadeuszem Kotarbińskim (Bukareszt 1971)

Kotarbińska w ostatnich latach życia

Janina Kotarbińska (1901-1997). „Uczynić coś mniej zrozumiałego czymś bardziej zrozumiałym – to zawsze zysk, a nie strata.” • 57

owano ją do obozu w Malhoff. W kwietniu tego roku dzięki staraniom Czerwonego Krzyża znalazła się w Szwecji, gdzie stopniowo odzyskała siły. Niestety duża część jej rodziny została zamordowana przez Niemców.

Po powrocie do Polski znalazła zatrudnienie w nowo otwartym Uniwersytecie Łódzkim, który początkowo odgrywał rolę namiastki Uniwersytetu Warszawskiego, wobec zniszczenia większości zabudowań uniwersyteckich w czasie Powstania Warszawskiego. W 1947 roku wyszła za mąż za

owdowiatego Kotarbińskiego – swego dawnego nauczyciela.

Po pięciu latach Kotarbińscy powrócili na Uniwersytet Warszawski. Kiedy Tadeusz w 1960 roku przeszedł na emeryturę, Janina przejęła kierownictwo jego Katedry Logiki. Dwa lata później została profesorem zwyczajnym.

Kiedy sama przeszła na emeryturę, zajęła się z wielkim poświęceniem opieką nad chorym mężem i jego dorobkiem naukowym.

Zmarła 2 stycznia 1997 roku w Warszawie.

Aniela Meyer-Ginsberg (1902-1986). Psychologia przeciw ludobójstwu

Należała do pokolenia uczonych wykształconych przed II Wojną Światową w kręgu Szkoły Lwowsko-Warszawskiej. Po wojnie rozwijała swoją karierę akademicką za granicą. Przeprowadziła się do Brazylii jeszcze 1936 roku, co prawdopodobnie uratowało jej życie. Stała się tam pionierką badań psychologicznych w Ameryce Południowej. Koncentrowała się zwłaszcza na poszukiwaniu przyczyn uprzedzeń rasowych. Charakteryzująca się dużą różnorodnością etniczną Ameryka Południowa bardzo dobrze nadawała się do tego rodzaju poszukiwań. Uważała, że identyfikacja tych przyczyn ułatwi zapobieganie takim dramatom jak ludobójstwo.

Aniela Meyer-Ginsberg urodziła się 2 października 1902 roku w Warszawie w rodzinie mieszczańskiej (pochodzenia żydowskiego).

Po ukończeniu Gimnazjum im. Klementyny Hoffmanowej, rozpoczęła w 1930 roku studia w Uniwersytecie Warszawskim. Uczęszczała na wykłady m.in. między innymi Bronisława Gubrynowicza i Wacława Sierpińskiego, a także czołowych przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej: Jana

Łukasiewicza, Władysława Witwickiego i Tadeusza Kotarbińskiego. W 1927 roku napisała pod kierunkiem Witwickiego pracę magisterską pod tytułem: *Analiza psychologiczna strachu*. Przedstawiła w niej wyniki badań nad zjawiskiem strachu, lęku i traumy u żołnierzy walczących w I Wojnie Światowej.

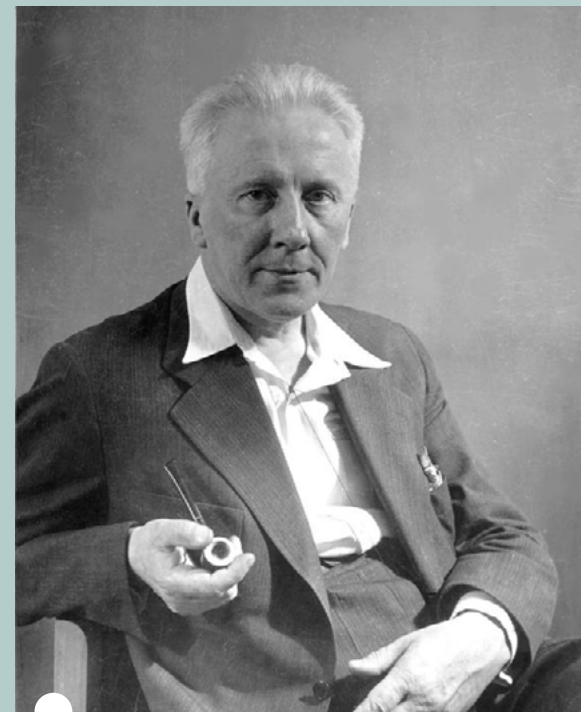
Po uzyskaniu magisterium wyjechała z mężem na staż do Niemiec, gdzie studiowała pod kierun-

Jan Łukasiewicz

Stanisław Leśniewski

Władysław Witwicki

Pracę doktorską Ginsbergowa poświęciła analizie psychologicznej zasady sprzeczności. Zasada ta w różnych aspektach (logicznych, ontologicznych i właśnie psychologicznych) była intensywnie eksplorowana w Szkole Twardowskiego – m.in. przez Łukasiewicza, Leśniewskiego i Witwickiego. Ginsbergowa, podobnie jak jej promotor, interesowała się psychologiczną wer-

sją tej zasady, a więc tezę, że osoba myśląca unika uznawania sprzecznych sądów z dwóch takich sądów jeden uważa za fałszywy, nawet jeśli nie wie, który jest w istocie fałszywy. Ginsbergowa badała tę problematykę eksperymentalnie, starając się określić warunki, w których ludzie rzeczywiście unikają uznawania sądów sprzecznych, a w których – nie.

kiem Williama Sterna, Marthy Muchow i Heinza Wernera. Po powrocie do Polski w 1933 roku złożyła rozprawę doktorską – również napisaną pod kierunkiem Witwickiego – *Badania nad psycholo-*

giczną zasadą sprzeczności. W 1936 roku w związku z korzystną ofertą pracy, którą otrzymał mąż, Ginsbergowie wyemigrowali do Brazylii; na decyzję o wyjeździe wpłynęła zapewne także atmosfera

narastających w Europie Zachodniej nastrojów antysemitycznych.

W Brazylii początkowo zajmowała się psychoanalizą; wkrótce jednak rozpoczęła badania nad problemem różnic kulturowych. Tragedia II Wojny

Światowej skłoniła ją do skoncentrowania się na kwestii różnic rasowych; problematyce psychologii społecznej pozostała już wierna do końca życia; w efekcie opublikowała kilkadziesiąt prac z tego zakresu. Pracowała w Laboratorium Psychologii

Interamerican Journal of Psychology, 1974, 8, 1-2

A COMPARISON OF PERSONALITY INDICATORS ACROSS THREE CULTURAL GROUPS ¹

Aniela Meyer Ginsberg
Catholic University of Sao Paulo
Brazil

ABSTRACT The Holtzman Inkblot Test (HIT) was administered to 186 male university students grouped in these ways: Brazilians, fourth generation or more; Nisseis, first generation Brazilians of Japanese descent; and Japanese, studying in Tokyo. The groups were further divided according to the educational level of the father of each subject. Subject scores on 33 variables from the HIT were reduced by means of analyses of variance according to ethnic origin and father's education. The numerous statistically significant differences suggested that the HIT variables differentiate between ethnic groups in the following general ways: with respect to precision and integration of perceptions, creative fantasy, anxiety, oppositional and disphoric affective attitudes, social adaptability, and special interests.

RESUMO. O teste de borrões de W. Holtzman (HIT) foi aplicado a 186 universitários do sexo masculino: Brasileiros de no mínimo quarta geração; Nisseis filhos de Japoneses; Japoneses de Tokyo. Os grupos foram subdivididos segundo o nível educacional dos pais. Trinta e três variáveis do HIT foram submetidas a análise de variância, sendo as fontes de variabilidade: a origem étnica dos S, o nível de instrução dos seus pais e as interações. As numerosas diferenças estatísticas significativas sugerem que as variáveis do HIT diferenciam os grupos étnicos da seguinte maneira geral: na precisão e integração de percepções, na fantasia criativa, na ansiedade, nas atitudes disforicas e de oposição, na adaptabilidade social e interesses específicos.

Intercultural research is a possible means of separating from other sources of variability those that are culturally induced. Vernon (1965) suggests that one ought to study not only present cultural differences but also the potential effects of controllable environmental factors on the development of aptitudes and of attitudes in a single culture or in contrasting cultures. Brazil provides a uniquely qualified field to perform intercultural studies since its culturally diverse immigrants become acculturated rather quickly in this culturally heterogeneous country.

The principal aim of this study was to compare personality indicators across subjects from different ethno-cultural groups. Hopefully, some relationship between some of these personality indicators and certain socio-cultural factors would emerge as a result of these comparisons.

The subjects in this study were 186 male university students ranging in age from 18 to 28 and belonging to one of three ethno-cultural groups: Brazilians, fourth generation or more; Nisseis, first generation Brazilians

87

Aniela i Tadeusz Ginsbergowie

Ginsberg w czasie jednej z wycieczek

Jej brazylijskie badania były o tyle interesujące, że umożliwiły porównanie poziomu osiągnięć przedstawicieli należących do odmiennych grup etnicznych, ale posługujących się tym samym językiem i wychowanych w podobnym środowisku fizycznym, geograficznym i socjalnym. Okazało się, że główna przyczyna różnych poziomów tych osiągnięć – a także różnic w cechach psychicznych poszczególnych jednostek – leży nie w biologii, lecz w kulturze (procesie socjalizacji); podobnie – według niej – jest w przypadku różnic w rolach społecznych kobiet i mężczyzn.

Ginsberg wniosła nie tylko wkład intelektualny i organizacyjny w psychologię brazylijską. Fundacja imienia Aniela i Tadeusza Ginsbergów wspiera finansowo początkujących badaczy w dziedzinie psychologii.

**Fundação Aniela e
Tadeusz Ginsberg**

Wychowawczej Instytutu Pedagogicznego w São Paulo, w Niezależnej Szkole Socjologii i Polityki, a ostatecznie uzyskała katedrę na Katolickim Uniwersytecie w São Paulo (w młodości dokonała konwersji na katolicyzm).

Pod koniec życia poświęciła się sprawie uregulowania statusu zawodu psychologa-praktyka. Chodziło jej o wprowadzenie takich regulacji do-

tyczących edukacji i praktyki zawodowej psychologów, aby klienci poradni psychologicznych mogli mieć pewność, że są leczeni zgodnie ze standardami naukowymi.

Za swoją osiągnięcia Ginsberg była w Brazylii wielokrotnie nagradzana; otrzymała m.in. Medal Stulecia Psychologii Naukowej (od Regionalnej Rady Psychologii), tytuł Psychologa Roku,

honorowe dyplomy od Związku Psychologów w São Paulo i od Federalnej Rady Psychologii (w 1982 roku), a także specjalne wyróżnienie od organiza-

torów Kongresu Rorschacha Ameryki Łacińskiej (w 1985 roku).

Zmarła 3 sierpnia 1986 roku w São Paulo.

**Izydora Dąmbska
(1904-1983).
„Non est necesse
vivere, necesse est
philosophari”**

Była wszechstronną uczoną: autorką ok. 300 prac, których tematyka obejmowała metodologię nauk, semiotykę, epistemologię, aksjologię, antropologię i historię filozofii. Jej analiza relacji między konwencjonalizmem a relatywizmem, rekonstrukcja koncepcji irracjonalizmu jak również liczne rezultaty w dziedzinie semiotyki – należą do klasycznych. Wszechstronna i rzetelna w filozofii – odznaczała się prawością i serdecznością w życiu codziennym. Była wyjątkowym przykładem jedności myśli i działania.

Izdora Dąmbska urodziła się 3 stycznia 1904 roku we Lwowie w rodzinie ziemiańskiej. Program szkoły średniej przyswoiła sobie w systemie nauczania domowego, a w 1922 roku zdała egzamin maturalny i rozpoczęła studia filozoficzne na Uniwersytecie Lwowskim. Jej głównym nauczycielem filozofii był Twardowski, ale jej akademickie kontakty obejmowały Kazimierza Ajdukiewicza oraz Mściława Wartenberga i Romana Ingardena, a spoza filozofów m.in. Juliusza Kleinera.

Od 1926 roku pełniła funkcję asystentki Twardowskiego. Rok później obroniła napisaną pod jego kierunkiem pracę doktorską, zatytułowaną *Teoria sądu Edmonda Goblota*. Następnie uczyła języka polskiego i propedeutyki filozofii w lwowskich szkołach średnich. W 1930 roku wyjechała na staż naukowy do Wiednia, Berlina i Paryża.

W latach trzydziestych pracowała m.in. w Bibliotece Uniwersyteckiej, w administracji Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, a po śmierci

Dąmbska w gabinecie prywatnym Twardowskiego (1934)

Sama tak charakteryzowała w 1977 roku swój program naukowy:

Wyszedszy ze Lwowskiej Szkoły Filozoficznej Kazimierza Twardowskiego, staram się, zgodnie z wyniesionym z niej postulatem naukowego uprawiania filozofii, precyzować i w miarę możliwości rozwiązywać pewne zagadnienia filozoficzne w taki sposób, by – bez z góry przyjmowanych założeń – dać wyjściowym intuicjom poznawczym możliwie jasne sformułowanie dyskursywne, dostępne analizie, uzasadnieniu i krytyce formalnej.

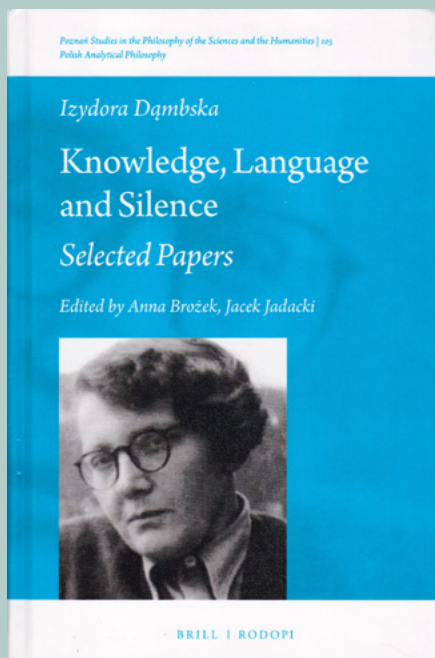
Twardowskiego przejęła po nim, wraz z Danielą Gromską, odpowiedzialność za wydawanie *Ruchu Filozoficznego*.

W 1939 roku odbyła – jak przystało na potomkinię starego rycerskiego rodu – szkolenie woj-

skowe; po klęsce Polski w Kampanii Wrześniowej wstąpiła do Armii Krajowej. Podczas II Wojny Światowej oficjalnie była bibliotekarką, jednocześnie organizując tajne nauczanie na poziomie średnim. W 1945 roku, obawiając się aresztowania

Dąmbska (6 od prawej) wśród uczniów Twardowskiego (Zimna Woda p. Lwowem 1927)

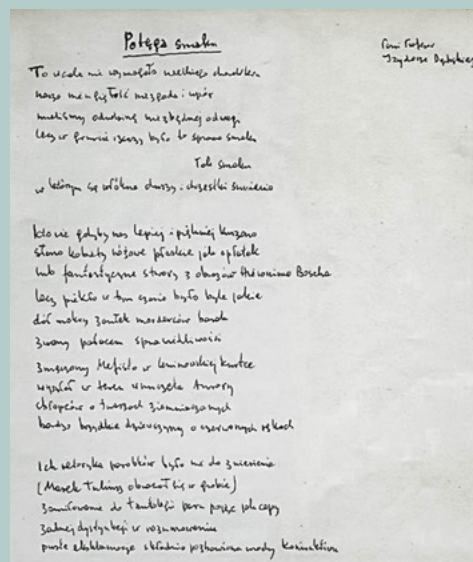
(władze sowieckie nie tolerowały „starych rycerskich rodów”), opuściła ukochany Lwów i udała się do Gdańska, który znalazł się w granicach Polski.

W 1946 roku habilitowała się na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie przedwojennej rozprawy *Irracjonalizm a poznanie naukowe* i pracowała tam jako docent. W 1949 roku została powołana na Katedrę Filozofii w Uniwersytecie Poznańskim, ale rok później musiała ustąpić ze względów politycznych (władze przypominały sobie jej ziemiańskie korzenie) i zadowolić się pracą w jednym z wydawnictw.

Zbigniew Herbert

Znany poeta Zbigniew Herbert, uważający się w filozofii za ucznia Dąmbskiej, poświęcił jej wiersz „Poługa smaku”. W wierszu tym dał wyraz pogładowi, że wybór odpowiedniego działania bywa nie tylko kwestią odwagi, lecz również tytutowego „smaku”. Istotnie, Dąmbska swoimi działaniami w kluczowych momentach historii dostarczyła dobitnej ilustracji tego aksjologicznego związku.

Po tzw. Odwilży Październikowej, w 1957 roku objęła Katedrę Historii Filozofii – tym razem na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie wspólnie z Romanem Ingardenem usiłowała odtworzyć filozoficzną atmosferę Lwowa. Wkrótce zgromadziła wokół siebie grupę oddanych studentów i współpracowników. Nie trwało to jednak długo, ponieważ już w 1964 roku, znowu z powodów politycznych, została przeniesiona do Instytutu Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie. Aby utrzymać formalnie zerwane kontakty ze studentami, przez wiele lat prowadziła prywatne seminaria w swoim mieszkaniu.

Poruszający obraz jej życia można znaleźć w książce *Izydora Dąmbska. 1904-1983* wydanej (w 2001 roku) przez jednego z uczestników jej semina-

Posiedzenie krakowskiego *privatissimum* Dąmbskiej (1971)

Dąmbska podczas ćwiczeń wojskowych (Lwów – lato 1939)

Dąmbska (siedzi 3 od lewej) podczas „plenerowego” seminarium Twardowskiego (Zimna Woda p. Lwowem 1927)

Podczas II Wojny Światowej, narażając życie, organizowała tajne nauczanie młodzieży we Lwowie i była członkiem Armii Krajowej. Kiedy Polska znalazła się za Żelazną Kurtyną ideologii sowieckiej, Dąmbska nie wahała się protestować publicznie przeciwko łamaniu wolności akademickich przez władze komunistyczne. W konsekwencji została dwukrotnie usunięta z uczelni pod iście Sokratejskimi oskarżeniami: o... demoralizowanie młodzieży.

riów, wybitnego filozofa Jerzego Perzanowskiego. Mottem książki jest cytat z listów Dąmbskiej z 1951 roku: „Najważniejsze, aby trwać w zgodzie ze sobą i z prawdą, o resztę nie stojąc”.

Zmarła 18 czerwca 1983 roku w Krakowie; pochowana została w grobowcu rodzinnym w Rudnej Wielkiej k. Rzeszowa.

Na jej nagrobku w Rudnej Wielkiej widnieje uzgodniona z nią co do treści inskrypcja: „Izydora Dąmbska (1904-1983). Profesor filozofii. Żołnierz AK”.

**Seweryna Łuszczewska-
-Romahnowa
(1904-1978).
„Filozofia nie obumiera”**

Pracowała w dziedzinie logiki matematycznej, metodologii nauk oraz historii filozofii i logiki. Pisała m.in. na temat diagramów Venna, teorii argumentacji, kwestii precyzji i klarowności w języku nauki – oraz wartości logiki Port-Royal. Chętnie komentowała zawartość prac swoich nauczycieli i współpracowników: Twardowskiego, Kotarbińskiego i Ajdukiewicza. W tekście z 1962 roku „Czy filozofia obumiera?” dowodziła w duchu Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, że wiele problemów filozoficznych to problemy sensowne, które mogą być poddane naukowej analizie, a niekiedy także przekonująco rozwiązane.

Seweryna („Runia”) i jej siostra Elżbieta („Lila”) były pięknymi kobietami. Obie wstąpiły na Uniwersytet Lwowski. Jednakże, jak wspomina córka Elżbiety, Izabela Cywińska, jej matka poszła na studia prawnicze, aby znaleźć dobre towarzystwo i ostatecznie dobrego męża. Natomiast „ciocia Runia” poszła na studia filozoficzne „z czystej miłości do prawdy”.

Elżbieta i Seweryna Łuszczewskie

Seweryna Łuszczewska-Romahnowa urodziła się 10 sierpnia 1904 roku w Mszanie k. Tarnopola w rodzinie ziemiańskiej, której przedstawiciele sięgali po najwyższe stanowiska polityczne. Wśród jej przodków byli m.in. minister spraw wewnętrznych Księstwa Warszawskiego Jan Paweł Łuszczewski i hr. Wojciech Dzieduszycki, austriacki minister ds. Galicji.

W latach 1922-1928 studiowała (z dwuletnią przerwą) na Uniwersytecie Lwowskim pod kierunkiem Twardowskiego i Ajdukiewicza (filozofię) oraz Hugona Steinhausa i Stefana Banacha (matematykę).

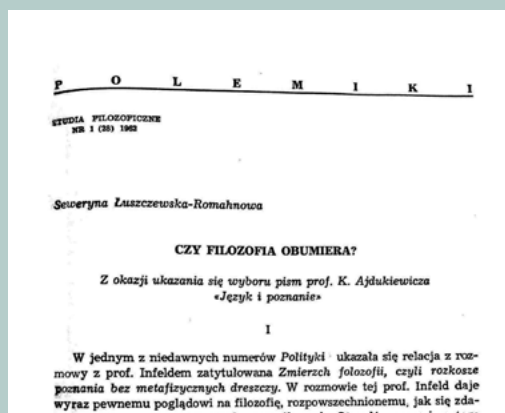
W latach 1928-1932 pracowała jako guwernantka i nauczycielka w szkołach średnich. W 1932 roku uzyskała doktorat na podstawie rozprawy *O wyrazach okazjonalnych*, przygotowanej pod kierunkiem Twardowskiego. Wcześniej, w 1930 roku, została asystentką w Seminarium Filozoficznym Ajdukiewicza.

W 1934 roku wyszła za mąż za Edmunda Romahna – filozofa i nauczyciela gimnazjalnego.

Po wybuchu II Wojny Światowej i zajęciu Lwowa przez Sowieców została odsunięta od pracy uniwersyteckiej. Utrzymywała się z prywatnych korepetycji. Po wejściu Niemców do Lwowa w 1941 roku Romahnowie zostali aresztowani przez Gestapo. Zostali osadzeni w obozie na Majdanku, gdzie

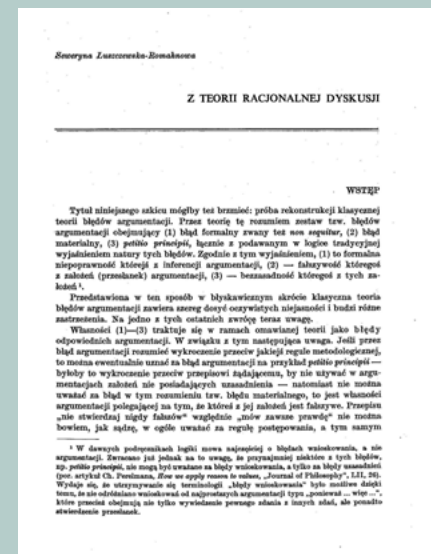
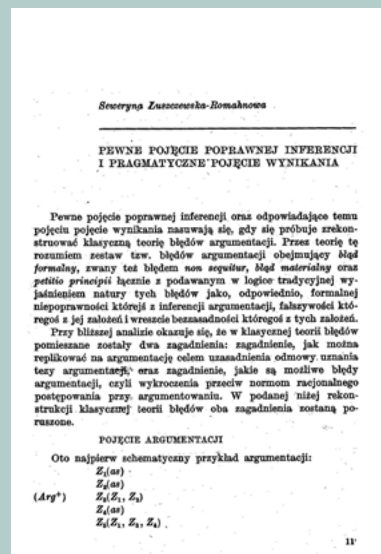
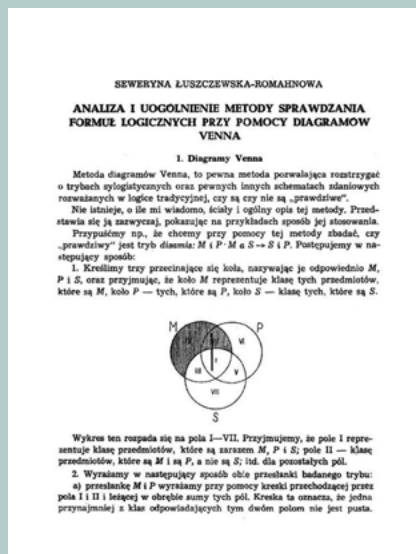

Od lewej:
Łuszczewska-
Romahnowa (2)
i Izidora Dąmb-
ska (3) (Jabłonna
1961)

Romahnowa podpisywała się z przekonaniem pod ogólnym stanowiskiem Szkoły Lwowsko-Warszawskiej w sprawie naukowości filozofii. Deklarowała w 1962 roku:

Problematyka filozoficzna obejmuje obok prawdziwych zagadnień także różne pseudozagadnienia i w związku z tym [...] [należy wysunąć] pod adresem filozofii żądanie przeprowadzenia analizy, przede wszystkim analizy języka, w którym zagadnienia filozoficzne są stawiane. W wyniku tej analizy pewne zagadnienia [...] okażą się zagadnieniami rzeczowymi [...], pewne zaś, np. zagadnienie uniwersaliów w jednej ze swych wersji, zostaną zdemaskowane jako pytania pozorne.

Brak podpisu

Stoją w dolnym rzędzie od prawej: Łuszczewska-Romahnowa (1) i Kazimierz Ajdukiewicz (3) (Jabłonna 1961)

Stoją od lewej: Maria Kokoszyńska (2) i Łuszczewska-Romahnowa (Jabłonna 1961)

Edmund zmarł. Sewerynę przewieziono najpierw do KL Ravensbrück, a potem do obozu w Buchenwaldzie. Tam doczekała końca wojny.

Po wojnie znalazła zatrudnienie w Uniwersytecie Poznańskim, dokąd sprowadził ją Ajdukiewicz. W 1954 roku uzyskała tytuł docenta i po wyjeździe

Ajdukiewicza z Poznania do Warszawy objęła po nim Katedrę Logiki Uniwersytetu Poznańskiego. W 1962 roku została tam profesorem nadzwyczajnym.

Pracowała w Uniwersytecie Poznańskim aż do przejścia na emeryturę w 1974 roku.

Zmarła 27 czerwca 1978 w Poznaniu.

Józefina Mehlbergowa (1905-1969). Rozum i wola

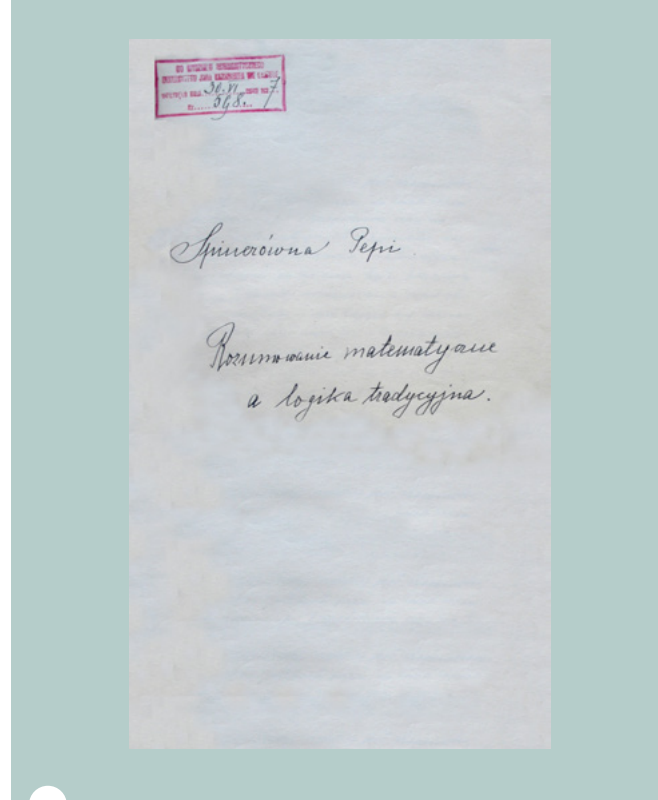
Była postacią wyjątkową zarówno pod względem intelektu, jak i siły charakteru. Prowadziła badania na pograniczu filozofii, logiki i matematyki, analizując m.in. kwestie z zakresu podstaw matematyki i teorii prawdopodobieństwa. Podczas II Wojny Światowej zdała egzamin z siły charakteru, realizując zadanie wymagające nadzwyczajnej dzielności i zaradności: ratowania istnień ludzkich w samym wnętrzu „fabryki śmierci”.

Melhbergowa
(1 od lewej)
wśród b. uczest-
ników *privatissi-*
mum Twardow-
skiego (Lwów
1936)

Józefina (Pepi) Spinnerówna-Mehlbergowa urodziła się 1 maja 1904 roku w Żórawnie, w rodzinie mieszczańskiej (pochodzenia żydowskiego).

Pracę doktorską *Rozumowanie matematyczne a logika tradycyjna* przygotowała na Uniwersytecie Lwowskim pod okiem Twardowskiego; obrona odbyła się w 1928 roku. Uzyskała gruntowne wykształcenie z zakresu filozofii i matematyki; biegle mówiła w kilku językach (co dziesięć lat później pomogło z powodzeniem wypełnić misję powierzoną

Pierwsza strona rękopisu rozprawy doktorskiej Mehlbergowej

jej przez władze AK). Z *Dzienników* Twardowskiego można się dowiedzieć, że przejmowało ją głęboko nieszczęście drugiego człowieka.

W 1933 roku wyszła za mąż za ucznia Twardowskiego – Henryka Mehlberga, późniejszego wybitnego filozofa nauki. W 1938 roku odbyła staż podoktorski na paryskiej Sorbonie. Do wybuchu II Wojny Światowej zarabiała jako nauczycielka.

Po ataku Hitlera na ZSRR i zajęciu Lwowa przez wojska niemieckie włączyła się w struktury pod-

Mehlbergowie
wśród uczniów
Twardowskiego
i Ajdukiewicza
(Lwów 1925)

ziemnej Armii Krajowej i z fałszywymi dokumentami na nazwisko hr. Janiny Suchodolskiej wyjechała wraz z mężem do Lublina. Tam w ramach akcji Rady Głównej Opiekuńczej – jedynej polskiej organizacji charytatywnej, której okupanci niemieccy zezwolili na oficjalną działalność (choć z ograniczeniem do osób „aryjskiego” pochodzenia) – koordynowała skuteczną pomoc dla więźniów pobliskiego

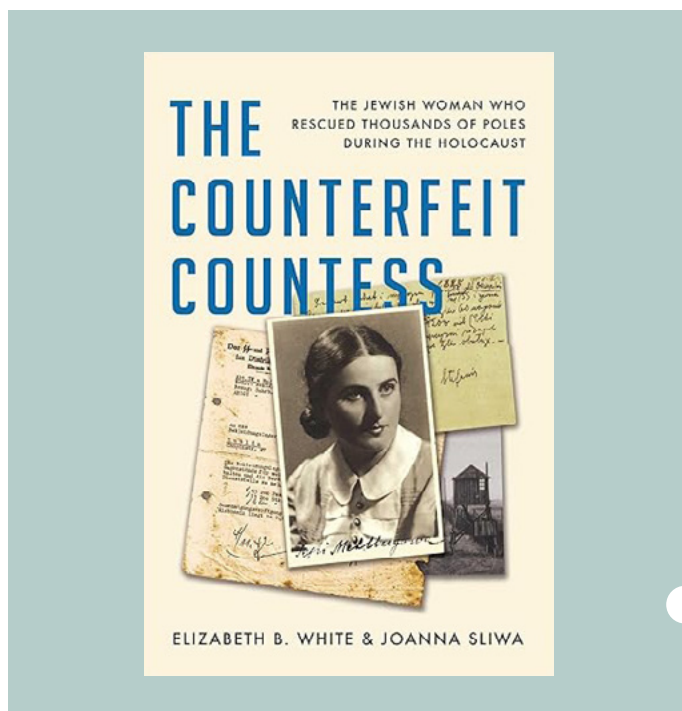
obozu na Majdanku. Pomoc ta uratowała wiele istnień ludzkich od śmierci – z głodu lub z wyroku nazdorców. „Hrabina Suchodolska” musiała wykazać się nie lada zmysłem konspiracji, skoro Gestapo, mimo rozbudowanego systemu inwigilacji, nigdy nie ustaliło jej prawdziwej tożsamości i odnosiło się do niej z należnym arystokratce respektem.

Wieża wartownicza obozu koncentracyjnego na Majdanku

Baraki obozu koncentracyjnego na Majdanku

Od prawej: Józefina (1) i Henryk (3) Mehlbergowie w Kanadzie

Niedawno ukazała się w języku angielskim obszerna książka *Fałszywa hrabina* (2024), autorstwa Elizabeth B. White i Joanny Śliwy. Podtytuł tej książki mówi sam za siebie: „Żydówka, która uradowała tysiące Polaków w czasach Zagłady”. Jest to mało znane a niezwykle ważne pendant do stosunkowo powszechnej wiedzy o Polakach, który uratowali od Zagłady tysiące Żydów.

Krótko po zakończeniu wojny Mehlbergowie wyemigrowali z Polski do Kanady, a następnie do Stanów Zjednoczonych. Mehlbergowa znalazła zatrudnienie najpierw w uniwersytetach w Toron-

to (1951-1956), a następnie w Chicago (1957-1961) i w chicagowskim Illinois Institute of Technology (1961-1969).

Zmarła 26 maja 1969 roku w Chicago.

**Maria Kokoszyńska
(1905-1981).
Nauka, prawda,
metafizyka**

W głównym obszarze jej zainteresowań naukowych leżały epistemologia i semantyka – w szczególności teoria prawdy i teoria znaczenia. Zrekonstruowała różne koncepcje metafizyki, przeprowadziła dogłębną analizę kontrowersji empiryzm-aprioryzm, rozbudowała twórczo klasyczne rozumienie prawdy i analityczności. Nakreśliła wizję nauki, w której położyła nacisk na konieczność pewnej liberalizacji rygoryzmu pojęciowego własnej Szkoły. Była doskonałą polemistką, o czym świadczy m.in. jej krytyczny rozbiór wczesnych poglądów Carnapa.

Lutmanowa pełniła rolę „ambasadora” Szkoły Lwowsko-Warszawskiej w Wiedniu. Jej prace były publikowane m.in. w czasopiśmie *Erkenntnis*, redagowanym przez Carnapa. To właśnie Lutmanowa przekonała go o filozoficznym znaczeniu wyników osiągniętych w Warszawskiej Szkole Logicznej – na czele z rezultatami zawartymi w wydanej w 1933 roku monografii *Pojęciu prawdy w językach nauk dedukcyjnych* Alfreda Tarskiego. Z „Fredkiem” łączyła ją zresztą wieloletnia przyjaźń. Dyskusje Lutmanowej z Carnapem przyczyniły się waleń do istotnej ewolucji dominujących dotąd wśród przedstawicieli Koła Wiedeńskiego poglądów na temat semantyki.

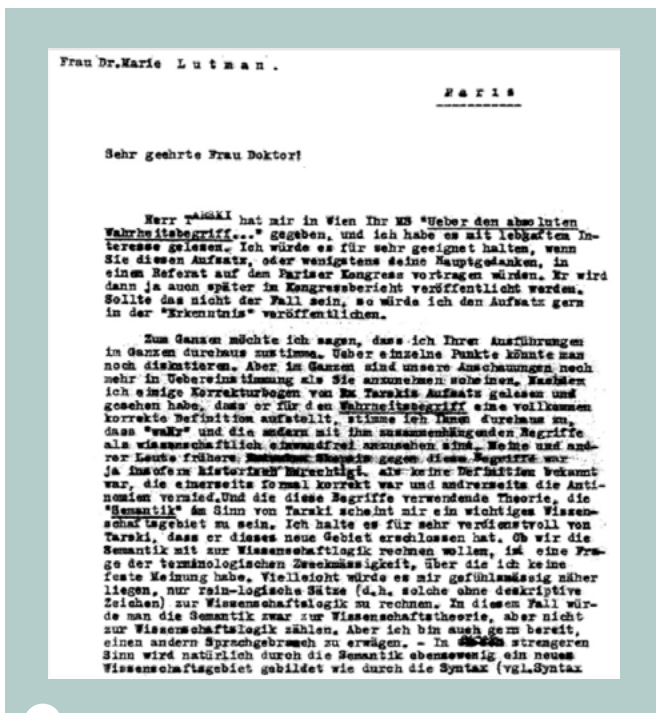
Kokoszyńska (siedzi 2 od lewej w środkowym rzędzie) wśród uczestników seminarium Twardowskiego (Lwów 1926)

Maria Kokoszyńska-Lutmanowa urodziła się 6 grudnia 1905 roku w Bóbrce k. Lwowa, w rodzinie urzędniczej.

W 1923 roku rozpoczęła studia z zakresu filozofii, w których jej głównym mentorem, a później promotorem, był Twardowski. Uczęszczała także na zajęcia filozoficzne Ajdukiewicza i Ingardena – oraz na wykłady z zakresu matematyki Stefana Banacha, Stanisława Ruziewicza i Hugona Steinhausa.

Pracę doktorską *Nazwy ogólne a wieloznaczne* obroniła w 1928 roku. Od 1930 roku była asystentką w Seminarium Filozoficznym Ajdukiewicza.

W 1932 roku wyszła za mąż za prawnika i publicystę – Romana Lutmana. Małżeństwo było jednak bezdzietne, a Kokoszyńska zachowała samodzielność ekonomiczną i dużą swobodę życiową. W 1934 roku Maria odbyła podróż naukową do Wiednia, gdzie uczestniczyła w posiedzeniach Koła Wiedeńskiego

Fragment listu Rudolfa Carnapa do Kokoszyńskiej (1935)

i nawiązała znajomość z takimi osobistościami jak Moritz Schlick, Karl Menger i Kurt Gödel. W 1935 roku odwiedziła Paryż, gdzie uczestniczyła w I Międzynarodowym Kongresie Jedności Nauki. Brała również udział w podobnych kongresach w Kopenhadze, ponownie w Paryżu oraz w Cambridge.

Lata 1936-1939 oraz 1945-1947 Lutmanowie spędzili w Katowicach, gdzie Roman sprawował

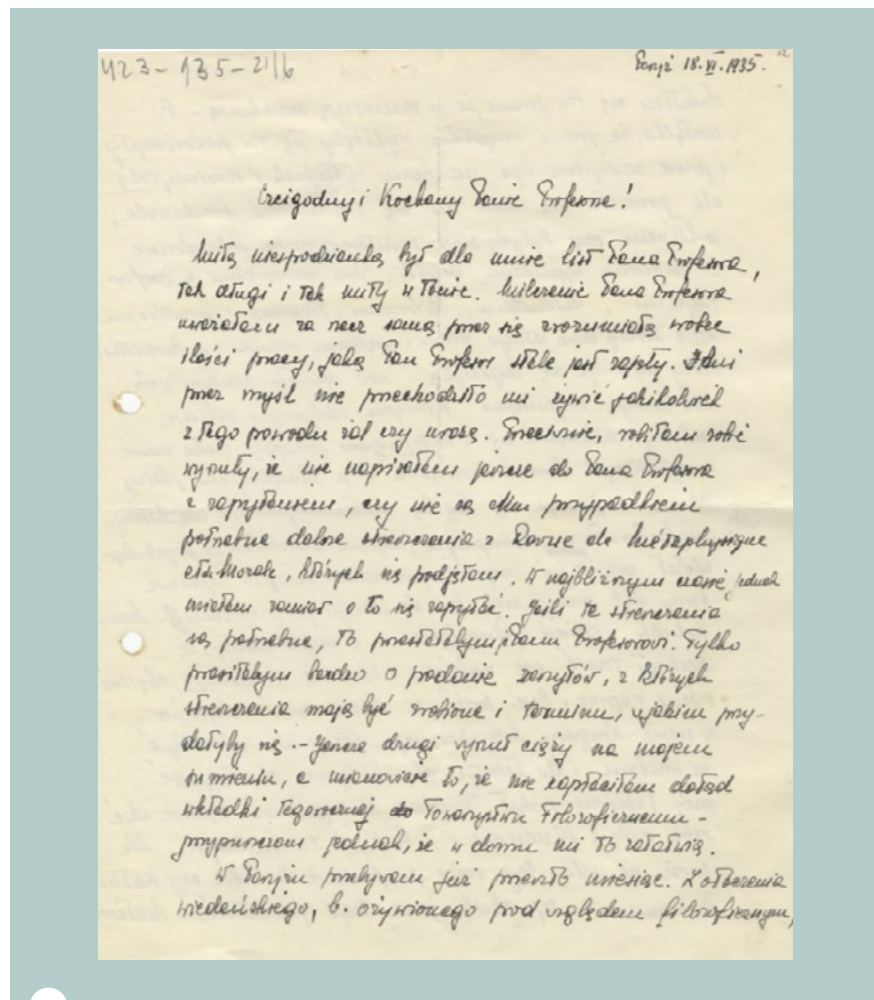
Kokoszyńska z Alfredem TarSKI (Paryż 1935)

funkcję dyrektora Instytutu Śląskiego, a Maria organizowała miejscowe życie filozoficzne. Podczas II Wojny Światowej mieszkała we Lwowie, gdzie zatrudniła się w urzędzie skarbowym.

Po wojnie, w 1947 roku, uzyskała habilitację na Uniwersytecie Poznańskim na podstawie pracy *Relatywizm w teorii prawdy*. Od tego czasu pracowała we Wrocławiu, gdzie na miejscowym uniwersy-

Od lewej: Kokoszyńska (1), Kazimierz Ajdukiewicz (2) i Seweryna Łuszczewska-Romahnowa (3) (Jabłonna 1961)

Fragment listu Kokoszyńskiej do Twardowskiego (1935)

Dyplom doktorski Kokoszyńskiej

Siedzą od lewej: Izydora Dąmbska (1), Kazimierz Ajdukiewicz (2) i Maria Kokoszyńska (Jabłonna 1961)

tecie została najpierw docentem (1951), a później profesorem zwyczajnym (1969). Na Uniwersytecie Wrocławskim pełniła ważne funkcje administracyjne: dziekana Wydziału Filozofii (1951-1954) oraz prorektora uczelni (1955-1958).

Odegrała istotną rolę w stworzeniu wrocławskiego środowiska logicznego.

Na emeryturę przeszła w 1975 roku.

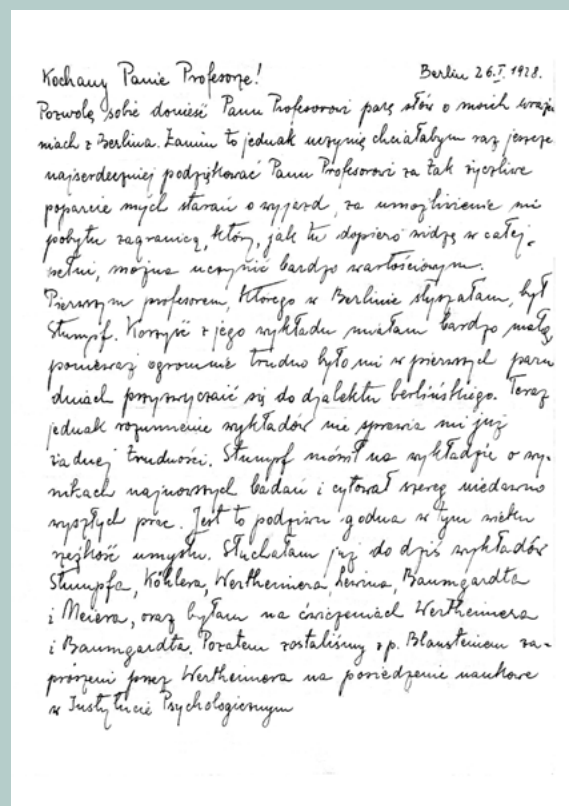
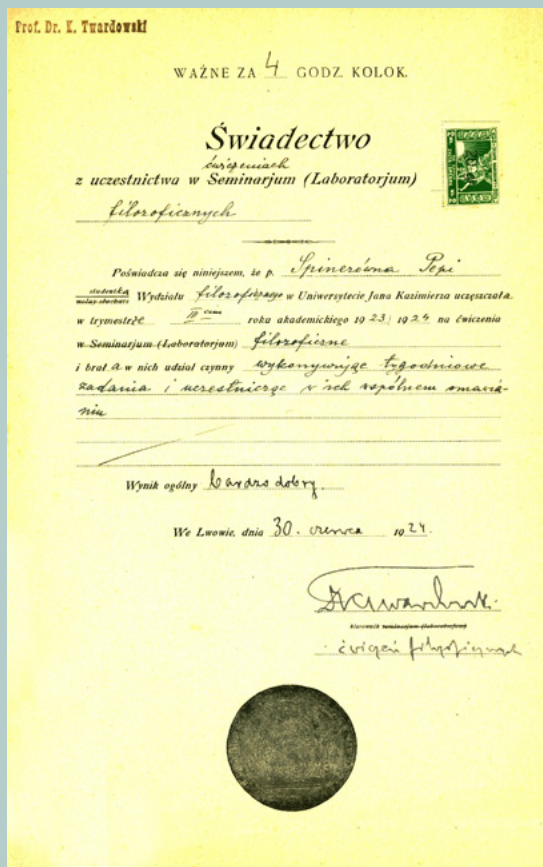
Zmarła 30 czerwca 1981 roku we Wrocławiu.

Eugenia Ginsberg- -Blausteinowa (1905-1942). Życie niedokończone

Była przedstawicielką ostatniego pokolenia uczniów Twardowskiego. Przeprowadziła pierwszą skrupulatną analizę teorii całości i części zawartą w jedynej cenionej w Szkole Lwowsko-Warszawskiej pracy Edmunda Husserla: *Badaniach logicznych*. Opublikowała tylko dwa artykuły na ten temat, ale jej rozwiązania w dziedzinie ontologii formalnej uznawane są powszechnie za pionierskie. Niestety jej życie zakończyło się tragicznie, gdy miała niespełna czterdzieści lat.

Świadectwo
uczestnictwa
w ćwiczeniach
wydane dla Blau-
steinowej przez
Twardowskiego
(1924)

Fragment listu Blausteinowej do Twardowskiego (1928)

Eugenia Ginsberżanka-Blausteinowa urodziła się 5 grudnia 1905 roku we Lwowie w rodzinie ziemiańskiej (pochodzenia żydowskiego).

W 1923 roku rozpoczęła studia na Uniwersytecie Lwowskim, gdzie słuchała wykładów z filozofii i matematyki. Pod kierunkiem Twardowskiego napisała rozprawę *O samoistości i niesamoistości*, która stała się podstawą uzyskania doktora-

tu w 1927 roku. Egzaminy doktorskie (z filozofii i matematyki) zdała z wyróżnieniem. Po studiach lwowskich wyjechała na stypendium do Berlina, gdzie uczęszczała na wykłady Kurta Lewina i Carla Stumpf.

Po powrocie z Berlina zawarła związek małżeński z Leopoldem Blausteinem, również uczniem Twardowskiego – który, jak wspomina w *Dzien-*

[illegible]

Kochany Pan Profesor stał się zaiste od siedmiu lat naszym duchowym Ojcem, a ten fakt pobudza nas do wytężonych wysiłków, by być tego zaszczytu naprawdę godnymi. Bezustanna praca filozoficzna, ofiarna służba nauce, oczywiście i ludzkości będzie naszym staraniem bez względu na ukształtowanie się zewnętrznej kolei losu.

A black and white photograph of a classroom or library. Several students are seated at long wooden tables, some looking towards the camera. A bookshelf filled with books is in the background. Three pendant lamps hang from the ceiling.

A black and white portrait of a young woman with dark hair pulled back. She is wearing a dark, high-collared garment. She is looking slightly to the right of the camera. The image is a close-up, focusing on her face and upper torso.

On the Concepts of Existential Dependence and Independence*

The concepts of existential dependence and independence which are the subject of our deliberations belong to that order of concepts in philosophy which held out the hope that they can not only be intuitively grasped, but also precisely defined. In the philosophy of the last decades we find a whole series of efforts to define these concepts precisely, though various authors apply different names to them. The attempts made by Stumpf, Heiler, and Twardowski provide us with a series of ever more precise definitions of the concepts we are here examining, culminating in the investigations of Husserl, who devoted a separate work to these problems. Nevertheless, there are still certain difficulties and obscurities in their definitions. Hence, our critical analyses are supplemented by an attempt at a new definition, which is doubtless itself by no means finally definitive.

The most precise of all possible definitions of the concepts of existential dependence and independence can be used either for the purpose of creating a science that treats dependent and independent objects, or they can be applied in many different areas of philosophical research and in other fields. We find the beginnings of an eventual deductive system in Husserl, who formulated a series of axioms concerning dependent and independent parts and wholes.¹ We have examined these axioms elsewhere.² On the other hand, the fact that the concept of dependence can be applied in many areas, e.g. in the area of sense-contents, psychic facts, meanings, activities and products, objects of higher order, etc., testifies to the fruitfulness of the distinctions which are the subject of this paper.

* English translation of "Om existerende og eksistensafhængighed", *København: Philosophische Akademie, København* 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 2680, 2681, 2682, 2683, 2684, 2685, 2686, 2687, 2688, 2689, 2690, 2691, 2692, 2693, 2694, 2695, 2696, 2697, 2698, 2699, 2700, 2701, 2702, 2703, 2704, 2705, 2706, 2707, 2708, 2709, 2710, 2711, 2712, 2713, 2714, 2715, 2716, 2717, 2718, 2719, 2720, 2721, 2722, 2723, 2724, 2725, 2726, 2727, 2728, 2729, 2730, 2731, 2732, 2733, 2734, 2735, 2736, 2737, 2738, 2739, 2740, 2741, 2742, 2743, 2744, 2745, 2746, 2747, 2748, 2749, 2750, 2751, 2752, 2753, 2754, 2755, 2756, 2757, 2758, 2759, 2760, 2761, 2762, 2763, 2764, 2765, 2766, 2767, 2768, 2769, 2770, 2771, 2772, 2773, 2774, 2775, 2776, 2777, 2778, 2779, 2780, 2781, 2782, 2783, 2784, 2785, 2786, 2787, 2788, 2789, 2790, 2791, 2792, 2793, 2794, 2795, 2796, 2797, 2798, 2799, 2800, 2801, 2802, 2803, 2804, 2805, 2806, 2807, 2808, 2809, 2810, 2811, 2812, 2813, 2814, 2815, 2816, 2817, 2818, 2819, 2820, 2821, 2822, 2823, 2824, 2825, 2826, 2827, 2828, 2829, 2830, 2831, 2832, 2833, 2834, 2835, 2836, 2837, 2838, 2839, 2840, 2841, 2842, 2843, 2844, 2845, 2846, 2847, 2848, 2849, 2850, 2851, 2852, 2853, 2854, 2855, 2856, 2857, 2858, 2859, 2860, 2861, 2862, 2863, 2864, 2865, 2866, 2867, 2868, 2869, 2870, 2871, 2872, 2873, 2874, 2875, 2876, 2877, 2878, 2879, 2880, 2881, 2882, 2883, 2884, 2885, 2886, 2887, 2888, 2889, 2890, 2891, 2892, 2893, 2894, 2895, 2896, 2897, 2898, 2899, 2900, 2901, 2902, 2903, 2904, 2905, 2906, 2907, 2908, 2909, 2910, 2911, 2912, 2913, 2914, 2915, 2916, 2917, 2918, 2919, 2920, 2921, 2922, 2923, 2924, 2925, 2926, 2927, 2928, 2929, 2930, 2931, 2932, 2933, 2934, 2935, 2936, 2937, 2938, 2939, 2940, 2941, 2942, 2943, 2944, 2945, 2946, 2947, 2948, 2949, 2950, 2951, 2952, 2953, 2954, 2955, 2956, 2957, 2958, 2959, 2960, 2961, 2962, 2963, 2964, 2965, 2966, 2967, 2968, 2969, 2970, 2971, 2972, 2973, 2974, 2975, 2976, 2977, 2978, 2979, 2980, 2981, 2982, 2983, 2984, 2985, 2986, 2987, 2988, 2989, 2990, 2991, 2992, 2993, 2994, 2995, 2996, 2997, 2998, 2999, 3000, 3001, 3002, 3003, 3004, 3005, 3006, 3007, 3008, 3009, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014, 3015, 3016, 3017, 3018, 3019, 3020, 3021, 3022, 3023, 3024, 3025, 3026, 3027, 3028, 3029, 3030, 3031, 3032, 3033, 3034, 3035, 3036, 3037, 3038, 3039, 3040, 3041, 3042, 3043, 3044, 3045, 3046, 3047, 3048, 3049, 3050, 3051, 3052, 3053, 3054, 3055, 3056, 3057, 3058, 3059, 3060, 3061, 3062, 3063, 3064, 3065, 3066, 3067, 3068, 3069, 3070, 3071, 3072, 3073, 3074, 3075, 3076, 3077, 3078, 3079, 3080, 3081, 3082, 3083, 3084, 3085, 3086, 3087, 3088, 3089, 3090, 3091, 3092, 3093, 3094, 3095, 3096, 3097, 3098, 3099, 3100, 3101, 3102, 3103, 3104, 3105, 3106, 3107, 3108, 3109, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114, 3115, 3116, 3117, 3118, 3119, 3120, 3121, 3122, 3123, 3124, 3125, 3126, 3127, 3128, 3129, 3130, 3131, 3132, 3133, 3134, 3135, 3136, 3137, 3138, 3139, 3140, 3141, 3142, 3143, 3144, 3145, 3146, 3147, 3148, 3149, 3150, 3151, 3152, 3153, 3154, 3155, 3156, 3157, 3158, 3159, 3160, 3161, 3162, 3163, 3164, 3165, 3166, 3167, 3168, 3169, 3170, 3171, 3172, 3173, 3174, 3175, 3176, 3177, 3178, 3179, 3180, 3181, 3182, 3183, 3184, 3185, 3186, 3187, 3188, 3189, 3190, 3191, 3192, 3193, 3194, 3195, 3196, 3197, 3198, 3199, 3200, 3201, 3202, 3203, 3204, 3205, 3206, 3207, 3208, 3209, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214, 3215, 3216, 3217, 3218, 3219, 3220, 3221, 3222, 3223, 3224, 3225, 3226, 3227, 3228, 3229, 3230, 3231, 3232, 3233, 3234, 3235, 3236, 3237, 3238, 3239, 3240, 3241, 3242, 3243, 3244, 3245, 3246, 3247, 3248, 3249, 3250, 3251, 3252, 3253, 3254, 3255, 3256, 3257, 3258, 3259, 3260, 3261, 3262, 3263, 3264, 3265, 3266, 3267, 3268, 3269, 3270, 3271, 3272, 3273, 3274, 3275, 3276, 3277, 3278, 3279, 3280, 3281, 3282, 3283, 3284, 3285, 3286, 3287, 3288, 3289, 3290, 3291, 3292, 3293, 3294, 3295, 3296, 3297, 3298, 3299, 3300, 3301, 3302, 3303, 3304, 3305, 3306, 3307, 3308, 3309, 3310, 3311, 3312, 3313, 3314, 3315, 3316, 3317, 3318, 3319, 3320, 3321, 3322, 3323, 3324, 3325, 3326, 3327, 3328, 3329, 3330, 3331, 3332, 3333, 3334, 3335, 3336, 3337, 3338, 3339, 3340, 3341, 3342, 3343, 3344, 3345, 3346, 3347, 3348, 3349, 3350, 3351, 3352, 3353, 3354, 3355, 3356, 3357, 3358, 3359, 3360, 3361, 3362, 3363, 3364, 3365, 3366, 3367, 3368, 3369, 3370, 3371, 3372, 3373, 3374, 3375, 3376, 3377, 3378, 3379, 3380, 3381, 3382, 3383, 3384, 3385, 3386, 3387, 3388, 3389, 3390, 3391, 3392, 3393, 3394, 3395, 3396, 3397, 3398, 3399, 3400, 3401, 3402, 3403, 3404, 3405, 3406, 3407, 3408, 3409, 3410, 3411, 3412, 3413, 3414, 3415, 3416, 3417, 3418, 3419, 3420, 3421, 3422, 3423, 3424, 3425, 3426, 3427, 3428, 3429, 3430, 3431, 3432, 3433, 3434, 3435, 3436, 3437, 3438, 3439, 3440, 3441, 3442, 3443, 3444, 3445, 3446, 3447, 3448, 3449, 3450, 3451, 3452, 3453, 3454, 3455, 3456, 3457, 3458, 3459, 3460, 3461, 3462, 3463, 3464, 3465, 3466, 3467, 3468, 3469, 3470, 3471, 3472, 3473, 3474, 3475, 3476, 3477, 3478, 3479, 3480, 3481, 3482, 3483, 3484, 3485, 3486, 3487, 3488, 3489, 3490, 3491, 3492, 3493, 3494, 3495, 3496, 3497, 3498, 3499, 3500, 3501, 3502, 3503, 3504, 3505, 3506, 3507, 3508, 3509, 3510, 3511, 3512, 3513, 3514, 3515, 3516, 3517, 3518, 3519, 3520, 3521, 3522, 3523, 3524, 3525, 3526, 3527, 3528, 3529, 3530, 3531, 3532, 3533, 3534, 3535, 3536, 3537, 3538, 3539, 3540, 3541, 3542, 3543, 3544, 3545, 3546, 3547, 3548, 3549, 3550, 3551, 3552, 3553, 3554, 3555, 3556, 3557, 3558, 3559, 3560, 3561, 3562, 3563, 3564, 3565, 3566, 3567, 3568, 3569, 3570, 3571, 3572, 3573, 3574, 3575, 3576, 3577, 3578, 3579, 3580, 3581, 3582, 3583, 3584, 3585, 3586, 3587, 3588, 3589, 3590, 3591, 3592, 3593, 3594, 3595, 3596, 3597, 3598, 3599, 3600, 3601, 3602, 3603, 3604, 3605, 3606, 3607, 3608, 3609, 3610, 3611, 3612, 3613, 3614, 3615, 3616, 3617, 3618, 3619, 3620, 3621, 3622, 3623, 3624, 3625, 3626, 3627, 3628, 3629, 3630, 3631, 3632, 3633, 3634, 3635, 3636, 3637, 3638, 3639, 3640, 3641, 3642, 3643, 3644, 3645, 3646, 3647, 3648, 3649, 3650, 3651, 3652, 3653, 3654, 3655, 3656, 3657, 3658, 3659, 3660, 3661, 3662, 3663, 3664, 3665, 3666, 3667, 3668, 3669, 3670, 3671, 3672, 3673, 3674, 3675, 3676, 3677, 3678, 3679, 3680, 3681, 3682, 3683, 3684, 3685, 3686, 3687, 3688, 3689, 3690, 3691, 3692, 3693, 3694, 3695, 3696, 3697, 3698, 3699, 3700, 3701, 3702, 3703, 3704, 3705, 3706, 3707, 3708, 3709, 3710, 3711, 3712, 3713, 3714, 3715, 3716, 3717, 3718, 3719, 3720, 3721, 3722, 3723, 3724, 3725, 3726, 3727, 3728, 3729, 3730, 3731, 3732, 3733, 3734, 3735, 3736, 3737, 3738, 3739, 3740, 3741, 3742, 3743, 3744, 3745, 3746, 3747, 3748, 3749, 3750, 3751, 3752, 3753, 3754, 3755, 3756, 3757, 3758, 3759, 3760, 3761, 3762, 3763, 3764, 3765, 3766, 3767, 3768, 3769, 3770, 3771, 3772, 3773, 3774, 3775, 3776, 3777, 3778, 3779, 3780, 3781, 3782, 3783, 3784, 3785, 3786, 3787, 3788, 3789, 3790, 3791, 3792, 3793, 3794, 3795, 3796, 3797, 3798, 3799, 3800, 3801, 3802, 3803, 3804, 3805, 3806, 3807, 3808, 3809, 3810, 3811, 3812, 3813, 3814, 3815, 3816, 3817, 3818, 3819, 3820, 3821, 3822, 3823, 3824, 3825, 3826, 3827, 3828, 3829, 3830, 3831, 3832, 3833, 3834, 3835, 3836, 3837, 3838, 3839, 3840, 3841, 3842, 3843, 3844, 3845, 3846, 3847, 3848, 3849, 3850, 3851, 3852, 3853, 3854, 3855, 3856, 3857, 3858, 3859, 3860, 3861, 3862, 3863, 3864, 3865, 3866, 3867, 3868, 3869, 3870, 3871, 3872, 3873, 3874, 3875, 3876, 3877, 3878, 3879, 3880, 3881, 3882, 3883, 3884, 3885, 3886, 3887, 3888, 3889, 3890, 3891, 3892, 3893, 3894, 3895, 3896, 3897, 3898, 3899, 3900, 3901, 3902, 3903, 3904, 3905, 3906, 3907, 3908, 3909, 3910, 3911, 3912, 3913, 3914

nikach, był obecny na ich ślubie. W 1929 i 1931 roku Blausteinowa opublikowała dwa artykuły dotyczące III „badania” Husserla; pierwszy artykuł napisała po niemiecku, dzięki czemu mógł na stałe wejść do światowej literatury fenomenologicznej.

Współpracowała z *Ruchem Filozoficznym*, dla którego pisała streszczenia zawartości czasopisma *Annalen der Philosophie und philosophischen Kritik*. W latach trzydziestych urodziła syna i przerwała zaawansowane badania filozoficzne; opublikowała

wówczas kilka artykułów na temat pedagogiki wczesnodziecięcej.

Po zajęciu Lwowa przez wojska niemieckie w 1941 roku Ginsbergowie z synem zostali zmuszeni do przeniesienia się do getta żydowskiego. Tam wszyscy troje stracili życie, chociaż nie wiadomo ani dokładnie w którym roku (w 1942 lub w 1944?), ani w jaki sposób. Według jednej z wersji zostali po prostu zamordowani przez Niemców. Według innej wersji – popełnili samobójstwo.

Helena Rasiowa (1917-1994). Logika i sztuczna inteligencja

Była koryfeuszką Warszawskiej Szkoły Logicznej, założonej w okresie międzywojennym przez Łukasiewicza. Badania swoje skupiała na logice matematycznej, podstawach informatyki, automatycznym dowodzeniu twierdzeń i ogólnej teorii sztucznej inteligencji. Wyszła od badań nad metodami algebraicznymi w logice, w której osiągnęła tak znaczące wyniki, że zaczęto na świecie określać logikę algebraiczną jako „to, co robi Rasiowa”.

W katedrze naumburskiej jest XIII-wieczna kamienna figura księżniczki Regelindy, córki Bolesława Chrobrego, powszechnie nazywana „Uśmiechniętą Polką” (Die lächelnde Polin). Rasiowa miała rysy podobne do rysów Regelindy, a na większości jej zachowanych fotografii – od wczesnej młodości do późnej starości – jest uśmiechnięta. Dominującą cechą jej charakteru była pogoda ducha i zaufanie do ludzi. Podkreślają to wszyscy, którzy ją osobiście znali.

Helena Bączalska-Rasiowa urodziła się 20 czerwca 1917 roku w Wiedniu w rodzinie urzędniczo-kolejarskiej.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości przeniosła się z rodzicami do Warszawy. Tu ukończyła w 1935 roku Liceum Anieli Wareckiej. Miała talent muzyczny, więc rozpoczęła naukę gry fortepianowej w Wyższej Szkole Muzycznej im. Fryderyka Chopina, do której uczęszczała w latach 1936-1938. Jej prawdziwym powołaniem okazała

się jednak logika. Wstąpiła więc w 1938 roku na Uniwersytet Warszawski, który począwszy od roku akademickiego 1939-1940 musiał zejść do podziemia. Studia wznowiła w podziemnym uniwersytecie w 1941 roku. Powstanie Warszawskie i jego katastrofalne skutki przerwały ponownie funkcjonowanie uczelni. Rasiowa wraz z matką przeżyły bombardowanie, ukryte w piwnicy domu, w którym zamieszkiwały; niestety cały ich dobytek pochłonął wzniecony przez bomby pożar.

FUNDAMENTA INFORMATICAЕ

ISSN 0167-2601

Founding Editor
H. Rasiowa
Editor-in-Chief
D. Niwinski
Managing Editors
B. Klen
T. Lendel

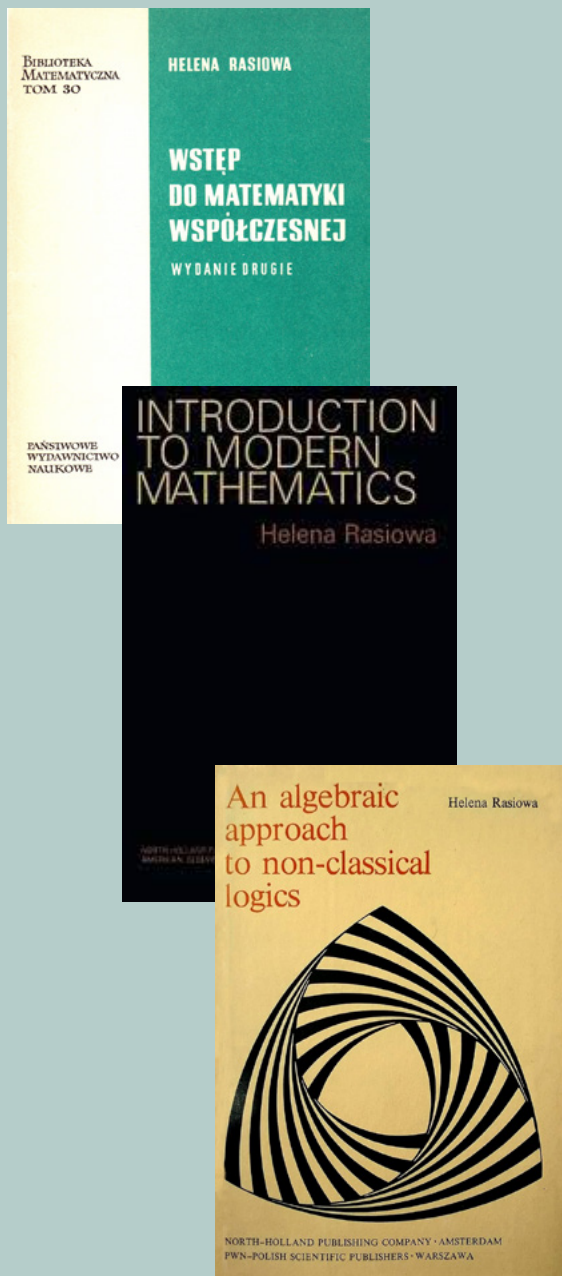
VISIT OUR WEBSITE ON [HTTP://WWW.IOPRESS.NL](http://www.iopress.nl)

Jeszcze na miesiąc przed wybuchem II Wojny Światowej Rasiowa zdołała złożyć egzamin z logiki matematycznej u Łukasiewicza, który w odręcznej notatce napisał, że zdała go „z postępem bardzo dobrym”. W podziemnym Uniwersytecie słuchała wykładów wybitnych matematyków: Karola Borsuka, Kazimierza Kuratowskiego, Stanisława Pińkowskiego i Wacława Sierpińskiego, no i oczywiście Łukasiewicza. Promotorem jej pracy magisterskiej, zatytułowanej *Aksjomatyzacja pewnego częściowego*

Rasiowa i Zdzisław Pawlak

Sobociński napisał w krótkiej recenzji pracy magisterskiej Rasiowej, że zawiera ona „nowe wyniki, uzupełniające badania nad strukturą teorii dedukcji prowadzone w Szkole Logicznej J. Łukasiewicza, oraz mogące być punktem wyjścia do nowych badań i zagadnień” i ocenił ją jako bardzo dobrą.

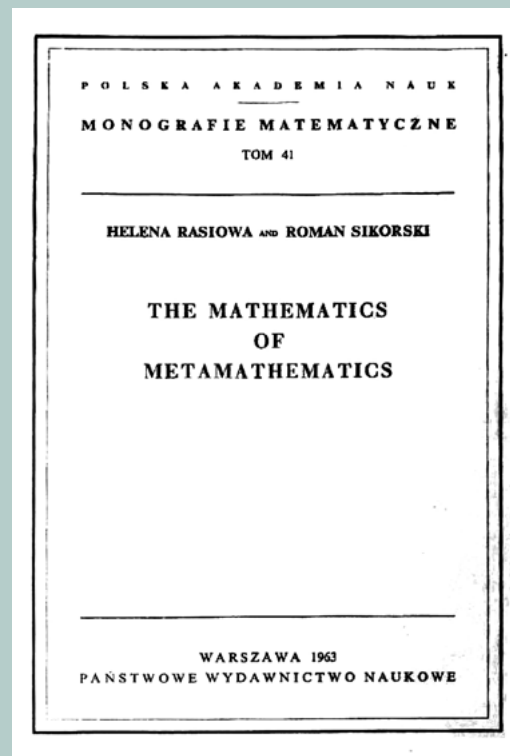

Maria Semeniuk-Polkowska pisała niedawno:

W jej głosie było wiele ciepła, troski i miłości, gdy mówiła o swoich dzieciach: Zbyszk, Krysi, i wnuczce Magdzie w USA – a także kiedy mówiła o swoich „naukowych dzieciach”: Ince, Andrzeju, Witku, Anicie, Janku, Eli, Halinie, Ewie i wielu, wielu innych. Doceniła ludzi. Mówiła, że cieszy ją to, iż żaden z jej uczniów nie zmarnował swojego talentu.

Potwierdzają tę opinię wymieni w tekście Semeniuk-Polkowskiej „Andrzej” (Skowron) i „Ewa” (Orłowska). W 1994 roku napisali:

Była człowiekiem niezwykle pracowitym, życzliwym, pogodnym, łączącym dobroć i wrażliwość na ludzkie problemy z ogromną inteligencją. Była zawsze gotowa nieść pomoc, nie tylko naukową, ale również tę w zwykłych życiowych kłopotach. W każdej, nawet najtrudniejszej sytuacji, starała się zrobić tyle dobrego, ile tylko można; była to Jej zasada życiowa.

systemu implikacyjnej teorii dedukcji był uczeń Łukasiewicza, Bolesław Sobociński.

Po wojnie przez ponad czterdzieści lat (1946-1989) pracowała na Uniwersytecie Warszawskim. Promotorem doktoratu (1950) został Andrzej Mostowski (Łukasiewicz i Sobocińskiego już w Polsce nie było), a tytuł rozprawy brzmiał: *Algebraiczne ujęcie rachunków funkcyjnych Lewisa i Heytinga*. Sześć lat później Rasiowa habilitowała się na podstawie prac:

Algebraiczne modele teorii elementarnych i ich zastosowania oraz *Constructive theories*. Wkrótce uzyskała profesurę nadzwyczajną (1957) i zwyczajną (1967).

W warszawskim środowisku matematycznym stała się człowiekiem-instytucją; przez niemal trzydzieści lat pełniła funkcję kierownika naj-

pierw Katedry Podstaw Matematyki (1964-1970), a następnie Katedry Logiki Matematycznej (1970-1992); przez ponad piętnaście lat była dziekanem Wydziału Matematyki. Założyła ze Zdzisławem Pawlakiem czasopismo *Fundamenta Informaticae*, w którym pełniła funkcję redaktora naczelnego. Skupiło się wokół tego czasopisma grono specjalistów, ochrzczone później mianem „Polskiej Szkoły Sztucznej Inteligencji” lub krócej „Szkołą Pawlaka-Rasiowej”.

Jej dorobek obejmuje około stu publikacji – w tym trzy wielkie monografie oraz znakomity podręcznik *Wstęp do matematyki współczesnej*, który doczekał się kilkunastu wydań w języku polskim i dwóch edycji anglojęzycznych. Prowadziła bardzo aktywne życie naukowe, wygłaszając wykłady na niemal pięćdziesięciu uniwersytetach, w tym w USA, Kanadzie, Wielkiej Brytanii, Meksyku, Argentynie, Brazylii i Bułgarii.

Zmarła 9 sierpnia 1994 roku w Warszawie. Była w pełni sił twórczych: przygotowywała książkę na temat logik nieklasycznych, powracając w pewnym sensie do problematyki, którą powołał do życia jej nauczyciel Łukasiewicz.

Alicja Iwańska (1918-1996). Logika i poezja

Była pisarką, zajmowała się filozofią, etyką, socjologią, ale przede wszystkim była błyskotliwą, odważną i niezależną kobietą, która zawsze chciała żyć pełnią życia. Różne rozdziały jej życia zainspirowały ją zarówno do pisania powieści, jak i do prowadzenia badań. Jej przyjaciółka, Danuta Hiżowa, pisała o niej we wspomnieniach: „Odczuwała nie tylko prawo, ale i obowiązek życia pełnią swoich możliwości umysłowych i uczuciowych, wbrew spotykającym ją katastrofom i nie chcąc opierać się na innych.”

Alicja Iwańska urodziła się 13 maja 1918 roku w Lublinie w rodzinie ziemiańskiej. Dzieciństwo i młodość spędziła jednak w Poznaniu.

Zamożni rodzice zapewnili jej staranne wykształcenie, a także umożliwili jej obracanie się w sferach artystyczno-naukowej najwyższej próby.

Chciała zostać pisarką, ale w 1936 roku rozpoczęła studia filozoficzne w Uniwersytecie Warszawskim, ponieważ ktoś ją przekonał, że „filozofia ścisła” daje najlepsze przygotowanie do pisarstwa literackiego.

Jej głównym nauczycielem był Kotarbiński; pod jego kierunkiem – już w podziemnym Uniwersytecie

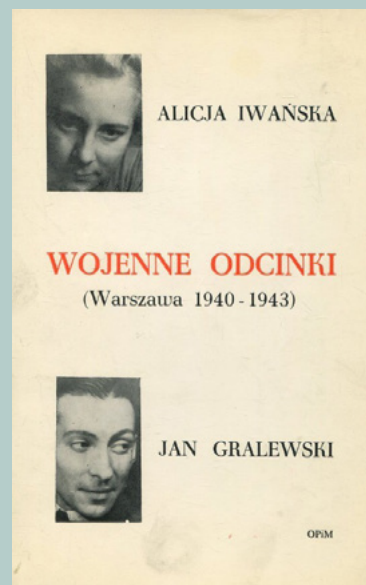
LOGIKA

Spętała mnie włókniasto,
wwierciła się w czoło
i do mózgu dotarła gdzie nie była nigdy...
Zdarła barwną pierzyskość
fikcyjnym aniołom...
...tym ultrafioletowym
i tym słowo-skrzydłym.
Logistazy! Logizje! do Logosu idźcie,
bo źle wam mieszkać we mnie, a mnie patrzeć na to,
jak umierają moje rozbrojone fikcje,
jak w konwulsjach się kurczy, zaciska, pomniejsza
z nazw pustych najsmutniejsza:
Bóg bez desygnatu.

(1938)

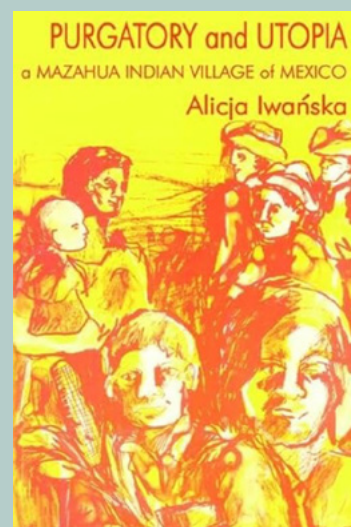
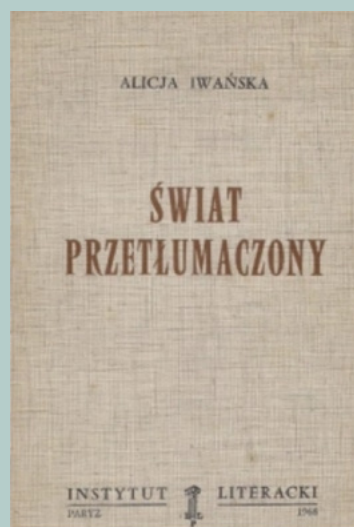
Na studiach filozoficznych w Uniwersytecie Warszawskim współistniały dwie tendencje – mówiąc w pewnym uproszczeniu: matematyczno-logiczna, reprezentowana przez Łukasiewicza i Leśniewskiego oraz przez Kotarbińskiego, i humanistyczno-estetyczna, reprezentowana przez Witwickiego i Tatarkiewicz. Iwańska znalazła się na pograniczu tych dwóch „światów”; rozterkom związanym ze swoją pozycją kogoś „z pogranicza” data literacki wyraz w przejmującym wierszu „Logika”, pełnym niecodziennych, ale kontekstualnie zrozumiałych neologizmów.

Wybór tematu pracy magisterskiej nie był u Iwańskiej przypadkowy: nie kryła, że chciaaby żyć właśnie „pełnią życia” – i na przekór różnym niesprzyjającym okolicznościom hasła życia „pełnią życia” pozostała wierna. Chcąc się jednak przypodobać „realistom praktycznemu”, jakim był Kotarbiński, w swojej rozprawie Iwańska koncepcję pełni życia bardzo surowo skrytykowała – tak surowo, że nawet promotor poczuł się zobowiązany stanąć w obronie niektórych aspektów tej koncepcji.

Matężństwo z Gralewskim zaowocowało niemal codzienną korespondencją – namiętną i bogatą w intrygujące obserwacje życiowe dwojga ponadprzeciętnie inteligentnych ludzi. Te, jak Iwańska jest opisywała, „listy nie-listy” zostały opublikowane dopiero w 1982 roku jako *Wojenne odcinki*, które uważała za swoją najważniejszą książkę.

Przeżyć wojennych dotyczą opowiadania Iwańskiej zebrane w tomie *Tylko trzynaście* (1996). Książka *Kobiety z firmy* (1995) opisuje działalność kobiet działających w wywiadzie AK. Pobyt w Meksyku zaowocował powieścią *Świat przetłumaczony* (1968), a doświadczenia zdobyte w amerykańskim środowisku akademickim – powieścią *Baśń amerykańska* (1988). Nawet ostatni pobyt w szpitalu, spowodowany chorobą, z której miała się już nie podnieść, znalazł ślad w przejmującym tekście publicystyczno-literackim „Szpital” (1997).

Warszawskim (w 1941 roku) – ukończyła pracę magisterską *Filozofia pełni życia J.-M. Guyau*.

Uczestniczyła również w seminariach estetycznych Władysława Tatarkiewicza, gdzie poznała swojego przyszłego męża: Jana Gralewskiego, z który pobrała się „w tajemnicy” w 1942 roku. Oboje angażowali się bardzo intensywnie w działalność konspiracyjną: Iwańska (nie: Gralewska – bowiem nigdy nie przyjęła nazwiska męża) pełniła ważne funkcje w wywiadzie AK, natomiast Gralewski był kurierem zagranicznym Polskiego Państwa Podziemnego. Gralewski stał się ofiarą tragedii, która rozegrała 4 lipca 1943 roku w Gibraltarze, gdzie zginął razem z gen. Władysławem Sikorskim, a której przyczyny i tło nie zostały do dzisiaj w pełni wyjaśnione. Iwańska próbowała

bezsukutecznie na własną rękę rozwikłać tajemnicę tzw. katastrofy gibraltarskiej, w której utraciła męża-powiernika.

Iwańska wzięła udział w Powstaniu Warszawskim; w 1946 roku – obawiając się (jako agentka AK) aresztowania przez reżim komunistyczny – opuściła Polskę i wyjechała do Ameryki. W 1957 roku uzyskała doktorat na Columbia University (w Nowym Jorku) na podstawie rozprawy *Wartości w sytuacji kryzysowej*. Podejmowała pracę na kilku uniwersytetach USA – najdłużej, gdyż dwadzieścia lat, w Uniwersytecie Stanowym w Albany (1965-1984). Kilkakrotnie wyjeżdżała też na staże badawcze do Meksyku; kraj ten tak ją zafascynował, że poświęciła wiele prac na temat miejscowych społeczności lokalnych. Podróżowała

naukowo również do innych krajów Ameryki: do Kanady, Brazylii i do Chile. Prace inspirowane badaniami przeprowadzonymi w Meksyku zwróciły uwagę miejscowych badaczy, gdyż różniły się w widoczny sposób od podejścia, do którego byli przyzwyczajeni. Iwańska przywiozła z Polski dwa przekonania: że koniecznym warunkiem uprawiania wszelkiej nauki jest precyzja terminologiczna oraz że w psychologii, w tym w psychologii społecznej, niezbędne jest podejście humanistyczne (przeciwstawione „odhumanizowanej” amerykańskiej testomanii).

W 1985 roku opuściła Stany Zjednoczone i osiadła na stałe w Londynie, gdzie m.in. wykładała na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie. W ostatnich latach życia odwiedzała kilkakrotnie Polskę.

Zmarła 26 września 1996 roku w Londynie.

Zakończenie

Jakie jest znaczenie fenomenu kobiet ze Szkoły Lwowsko-Warszawskiej dla współczesnego świata?

Bohaterkom tego albumu przyświecały dwa wielkie i zawsze aktualne ideały: ideał wolności oraz ideał równouprawnienia. Oba te ideały bywają rozumiane opacznie: wolność jako swoboda bez ograniczeń, równouprawnienie jako przywileje bez zasługi. W Szkole Lwowsko-Warszawskiej głoszone i wprowadzane w życie ideał wolności kobiet – jako ich nieskrępowanego dostępu do edukacji na wszelkich szczeblach oraz otwartej drogi do kariery naukowej. Ideał równouprawnienia kobiet utożsamiany był zaś ze sprawiedliwą oceną ich pracy i jej wytworów.

W Polsce oba ideały w zasadzie się zakorzeniły. Jednym z widomych tego świadectw jest np. fakt, że podczas ostatniego Polskiego Zjazdu Filozoficznego, który odbył się w Łodzi (w 2023 roku), ponad 150 referatów wygłosiły panie.

Jednakże w skali globalnej sytuacja pod tym względem nie jest tak dobra. W wielu miejscach na świecie dziewczynki i kobiety nadal nie mają dostępu do edukacji i nie pozostawia się im wyboru w zakresie drogi życiowej. Wydaje się, że

przypomnienie dokonań przedstawicielek wielkiej polskiej szkoły filozoficznej może pomóc innym środowiskom w przełamywaniu barier i usuwaniu uprzedzeń na tym polu.

Naszkicowane w niniejszym albumie biografie kilkunastu przedstawicielek Szkoły Twardowskiego pokazują ponadto, że w tym środowisku praktykowane były dwie uniwersalne cnoty: porządnego myślenia i sprawnego działania. Panowało przekonanie, że kto nauczy się jasno i porządnie myśleć, ten zyskuje też umiejętność racjonalnej oceny swoich celów i środków do ich realizacji, a także imperatyw nakazujący wykorzystywanie swoich możliwości w praktyce. Ważnym uzupełnieniem postawy życiowej kobiet ze Szkoły Lwowsko-Warszawskiej był ponadto postulat kierowania się zasadą dobroci w działalności praktycznej, w relacjach międzyludzkich.

O swoistości tych wybitnych kobiet świadczy również to, że realizowały w życiu nie tylko cnoty rozumności i dobroci, lecz także cywilnej odwagi. Dowiodły tym samym, że wbrew stereotypom cnoty te nie wykluczają się – lecz jedna potrzebuje drugiej. Tę prawdę również warto stale przypominać.

Szkoła Lwowsko-Warszawska to najwybitniejsza polska szkoła filozoficzna, stanowiąca zarazem ważną odnogę XX-wiecznej filozofii naukowej. Założona przez Kazimierza Twardowskiego we Lwowie, zyskała drugi ośrodek w Warszawie, a rozkwit działalności przeżyła w dwudziestoleciu międzywojennym.

Mało znaną a niezwykłą cechą SLW jest znaczący udział kobiet w życiu naukowym tej formacji. Z tej Szkoły wyszły pierwsze kobiety, które doktoryzowały się z filozofii, psychologii i logiki na polskich uniwersytetach. Łącznie w pierwszych dwóch pokoleniach działalności Szkoły było ich niemal siedemdziesiąt, co znaczy, że co trzecia osoba należąca do Szkoły Lwowsko-Warszawskiej to kobieta! Jest to proporcją niezwykłą, jeśli weźmiemy pod uwagę, że panie uzyskały prawo do studiowania dopiero w ostatnich latach dziewiętnastego wieku. W żadnym innym ośrodku filozofii naukowej reprezentacja kobiet nie była w tym czasie tak liczna.

Okolo trzydziestu kobiet z SLW kontynuowało kariery akademickie w dziedzinach takich jak filozofia, logika, psychologia, pedagogika i socjologia. Okolo połowa z tej trzydziestki uzyskała habilitacje, a następnie katedry uniwersyteckie. Były to jedne z pierwszych kobiet pełniących takie stanowiska na polskich uczelniach. Inne kobiety związane ze Szkołą zostały pionierkami w różnych obszarach życia: pracy społecznej, edukacji, dziennikarstwie itd.

Niniejszy album prezentuje sylwetki kilkunastu wybranych przedstawicielek Szkoły Lwowsko-Warszawskiej i jest częścią dłuższej opowieści na temat tych niezwykłych kobiet.

ANNA BROŻEK, autorka tego albumu, jest profesorem filozofii, a także pianistką i teoretykiem muzyki. Kieruje Centrum Badań nad Tradycją Szkoły Lwowsko-Warszawskiej. Opublikowała kilkanaście książek i blisko dwieście artykułów z zakresu semiotyki logicznej, metodologii, nauki o muzyce i historii filozofii polskiej.

Album powstał w ramach działalności Centrum Badań nad Tradycją Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, utworzonego w 2020 roku przy Wydziale Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego.

Do zadań Centrum należy m.in. koordynowanie badań naukowych, inspirowanie publikacji oraz organizowanie konferencji i wystaw związanych z dorobkiem Szkoły.

